

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24

1941

Hune

19 Te Rima o nga Rōpū Āwhina hei whakakī i nga whārua o te Battalion

Hurae

29 Ko te Ono o nga Hoia Maori Āwhina i tae ake ki Port Tewfik

Akuhata

1 He Ope Kokiri e whakapakari ana i a ratou i Kabrit i te taha o te Suez
Canal

5 Nga Hoia o Aotearoa kei nga whakataetae whakapakari tinana i te papa
tākaro o King Farouk

Hepetema

6 – 30 Te hanga rori i Kaponga Box

Oketopa

5 Te nekenga ki Mersa Baggush

19 Te Taenga mai o te Whitu o nga Rōpū Āwhina ki Port Tewfik

23 Te whakatūranga i a Tureia hei Āpiha Matua mo te C Company

Noema

23 Te Rironga o nga Barracks i Sollum

26 – 28 Ka tū a B Company ki te Kokiri i nga Hoariri i Fort Musaid

Tihema

1 Ka wehe atu te Battalion i Sollum ki Menastir

9 Te Nekenga ki Sidi Azeiz

13 Te Tukinga ki Point 181 i te takiwa o Gazala

23 Ka Timata te Whakareri ki te hoki ki Ihpa

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 **Wharangi 176**

2 *‘Pouri katoa matou i to matou wehenga mai i reira (Ripia), te nui noa*
3 *no o matou hoa i whakarerea i roto i nga kirikiri o te koraha, e kore*
4 *rawa pea mo te kite anō – ko to ratou okiokinga whakamutunga*
5 *tēnei i roto i te waonui.’* Takataka Koopu, Tihema 1941

6 *‘We had a sad departure from there [Lybia], especially leaving most of our comrades out in*
7 *the sandy wastes, perhaps not to be seen again – and their resting place is just the*
8 *wilderness.’* Takataka Koopu, December 1941

9 **TE NOHONGA KI TE RAWHITI [MIDDLE EAST]**

10 E rima marama i muri mai i te paheketanga i Crete, ka tahuri te Maori
11 Battalion ki te whakatikatika i a ratou, ki te whakapakari anō hoki mo
12 te pakanga. Kei tēnā hoia, kei tēnā hoia tonu, te mahi nui ki te waha
13 i nga taumahatanga, ki te kaupare hoki nga whakahaehaetanga o te
14 pakanga i Crete. Ka taha te rima wiki i to ratou hokinga mai ki Ihipa;
15 anei nga whakaaro o Sergeant Te Kawa i tana tuhinga atu ki tana hoa
16 wahine, ‘Kei te rongu tonu ahau i nga pū e warowaro ana, me nga
17 rererangi e whiowhio ana i te rangi i runga ake i a matou ...
18 rokohanga hoki, i te wa e moe tonu ana ahau.’

19 I tae atu te Ope Maori Tāpiri Tuarima ki Ihipa i te 13 o Mei i te tau
20 1941 i te wa i Crete tonu te Ope o Aotearoa. (Tokoono nga āpiha o
21 taua ope, a, ko Pine Taiapa hoki tētahi o ratou, me te 250 o ērā atu
22 hoia.) Kāre ēnei hoia i eke atu ki te taha o te Rōpū Lustre Force i a
23 ratou e whakapakari ana i te Topuni Matua i Maadi. Tau ana mai te
24 kapua pouri i te putanga o nga korero mo te nui o nga hoia o te
25 Battalion i hinga.

26 Otira, puta katoa mai te rekareka me te whakahihī o te ngakau mo
27 nga toa me nga pai o tēnei pakanga tuatahi. Ka tū te ihiihi, ka tū te
28 wanawana ki runga i te rangi e tū iho nei, tū iho nei. Hi auē! Hi. Rere

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 ana te wehiwehi o nga mihi whakanui a ērā atu rōpū. Anei nga
2 tuhinga a Charlie Farr tētahi hoia no ērā rōpū;

3 ‘Ko te Maori Battalion kei te noho i to ratou topuni 18 maero i mua
4 atu i a matou. No muri mai i nga pakanga i Greece me Crete ka
5 tapaina ratou ko nga tino hoia i puta atu i tenei whenua, ko ratou nga
6 tino toa mo te whawhai pēneti.’

7 The Maori Bn are camped about 18 miles ahead of us. After Greece
8 and Crete they are classed as the best soldiers in this country,
9 especially when it comes to going in with the bayonet.’

10 EHARA KOE I TE MAORI

11 Ko tētahi o nga hoia hou ko Herbert Facoorey, (kei waenganui o mua,
12 me te whiri o ana ringa)ko tana ingoa karanga ki ōna hoa tata ko
13 ‘Hubba.’ Ahakoa he Lebanese ōna mātua, i waimarie a ia ki te hono
14 atu hei Maori i roto i te Ope Tāpiri Tuarima. I tipu mai a Hubba i Te
15 Araroa, i reira hoki te toa hokohoko a tana whanau ko nga
16 Abrahams. “Piri tonu te whakatipu mai i ahau ki te whanau o nga
17 Henihana, ki a Rangi, ki a Frank, ki a Johnny, ki a William hoki, anō nei
18 he taina, tuakana. No muri mai, ka moengia e taku Māmā a Hōrī
19 Henihana, he matua kēkē hoki a ia no Rangi ratou ko Frank ma. I
20 hiahia tonu ētahi o nga pakeke o taua takiwa kia hono atu ahau ki te
21 Maori Battalion ... no ta matou haerenga ki Ruatoria, mo nga tiro tiro
22 tinana hei urutanga atu hei hoia, i reira tētahi tangata Pakeha e
23 tuhituhi ana. No taku tūranga ki mua i nga tākuta ... anei tana
24 korero, ‘Kaore koe e āhei ki te haere ki kona ehara hoki koe i te
25 Maori. Kei te tino mohio ahau ki to whanau.’ I reira hoki a Hōrī
26 Tenetene tētahi o nga kaiāwhina ki te kohikohi hoia. Anei tana
27 korero ki te Pakeha ra, ‘Katia to waha, kāre he wāhi ki a koe.’ Na
28 reira ahau i uru atu ai.”

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 **Wharangi 177**

2 I waenganui i te marama o Hūne, ka whakatikatikatia te Battalion kia pai ai te
3 tomo mai o nga hoia whakakī i te ope. Mārakerake ana te kite atu no te
4 Tairawhiti te nuinga. Anei te tuhinga a Te Kawa ki tana hoa wahine, 'No Ngati
5 Porou anake nga hoia kei te whakakī i te ope hoia Maori. Ko ētahi o nga iwi
6 (tribes), ruarua noa iho o ratou hoia.' Pouri katoa te nuinga o nga tamatāne o
7 te Tairawhiti notemea e kore ratou e tūtaki atu ki o ratou whanaunga i roto i te
8 C Company.

9 Na nga āpiha o Ngati Porou a Bill Rickard o Rangitukia i whakatū hei pirihihana
10 hoia.

11 *Anei nga korero i puta mai i a Jack Reedy me ana hoa whakahaere i*
12 *te rōpū i taua wa, 'Anei te tangata kei te mohio mo ēnā mea.' E*
13 *Tama, he taraiwa taraka noa iho taku mahi i mua i taku haerenga ki*
14 *reira. E rua atu nga tāngata i haere ki reira no konei – kotahi no*
15 *Wharekahika, a, kotahi no tērā taha o te maunga [Horoera] – Ko*
16 *Kaihau Wanoa rāua ko Raana Poutu.*

17 *Jack Reedy and those fellas running the outfit at the time said, 'Here's a man who knows*
18 *something about that.' Man, I was only driving trucks before I went there. There were two*
19 *other fellas went in there from here – one from Hicks Bay and one from just over the other*
20 *side of the hill [Horoera] – Kaihau Wanoa and Raana Poutu.*

21 I āta whakaritetia ētahi atu ki te hono atu hei pirihihana hoia. Na
22 Papera [Barlow] tonu i whakatū tana whanaunga kia uru mai ki tōna
23 taha ki roto ki te mortar platoon:

24 *Naku tonu a ia i kapo ... I korero atu ahau ki taku āpiha ki a George*
25 *Katene, 'E Ta, kei te hiahia ahau ki tērā tangata.' 'Ko tēhea na?' Kei*
26 *te tūtū mai hoki nga hoia, a, ko māua kei te hikoi haere. Kaore au e*
27 *pirangi kia haere ia ki roto ki te Infantry. Ko te wāhi kino kē tērā mo*
28 *te haere. I hiahia kē ahau ki a ia kia piri mai ki ahau hei tohunga*
29 *mātau ki te raweke i nga mortar. Ka kī atu ahau, 'Ka tū ahau ki muri i*

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 *a ia.’ No te karangatanga mai o te āpiha, ‘Tini Paora, puta atu ki*
2 *waho,’ no tana huringa mai, kua riro kē i ahau tana pāhi.*

3 *‘I picked him out ... I said to my officer, George Katene, ‘Sir, I want that man.’ ‘Which one?’*
4 *They were at attention and we were walking around. I didn’t like him to go in the infantry.*
5 *That’s the worst place to go. I wanted him to come with me as a specialist in the mortars. I*
6 *said, ‘I’ll go and stand behind him.’ When the officer called out, ‘Tini Paora fall out,’ he spun*
7 *around and I already had his bag.’*

8 I hīkoi tika atu nga hoia hou ki te topuni o to ratou kamupene. Kātahi
9 ka mihimihi katoa ratou ki a ratou. Miharo ana te ngakau o
10 Hurahanga [July] Pohatu i tana kitenga i ana hoa kura. Tekau ma iwa
11 noa iho ōna tau i taua wa.

12 *Rokohanga ake aku hoa i whakarere i ahau; ko nga Hunia, nga*
13 *Hongara, ratou ko nga McLean – i haere tahi katoa matou ki te kura*
14 *... na Bill Toroa matou i whakauru atu ki roto ki o matou rōpū. I*
15 *waimarie ahau ki te uru atu ki te C Company. Ko ētahi o matou pēnei*
16 *i a Joe Hunia, a [Whiu] Te Purei, me[Parekura] Ferris – i haere katoa*
17 *ratou ki roto ki D Company.*

18 *Especially my friends that left me behind; the Hunias, Hongara, McLean – we all went to*
19 *school together ... Bill Toroa placed us in our companies. I was lucky enough to be in C*
20 *Company. Some of us like Joe Hunia, [Whiu] Te Purei, [Parekura] Ferris – they all went to D*
21 *Company.*

22 Ko Tautuhi Saddler tētahi i roto i te kāhui hou nei mo C Company.
23 ‘Ka kite mai i a matou, i haere i te kainga nei, ka tae mai te aroha. Te
24 aroha hoki ki a ratou, me ratou hoki ki a matou nga mea i kite i nga
25 mātua i te kainga nei.’

26 **Wharangi 178**

27 **HE KAIWHAKAHAERE HOU**

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 I te taenga atu ki te waenganui o te marama o Hūrae, tokowhitu
2 katoa nga āpiha o te Battalion no te Tairawhiti: Ko Keiha, ko Tuhiwai,
3 ko Taiapa, ko Awatere, ko Reedy, ko Green, me Wi Repa. Anei te
4 tuhinga a Te Kawa: ‘Ko Te Waipaina anake te āpiha kei te Base Camp
5 e noho ana. Kī tonu a Ngati Porou i te āpiha, kaore he hoia ma
6 ratou.’

7 I tū ko Captain Scott te kaiwhakahaere o te whitu rau hoia whakakī i
8 Maadi, hono atu hoki ana te Rōpū Tāpiri Tuaono me te Rōpū Tāpiri
9 Tuawhitu. Ka tū ko tētahi Pakeha anō ko Captain Doug Harvey, hei
10 kairīwhi mōna, hei āpiha whakahaere i te C Company. Kotahi
11 marama a Parekura Tureia i te hōhipera i muri mai i te pakanga i
12 Crete. E toru marama i muri mai, ka riro i a ia te Tūranga
13 Whakahaere. Kore rawa nga tāngata o te Battalion i whakaaro tērā ia
14 e hoki mai, engari na te wairua tohetohe me te pakari o te tangata i
15 tere wawe te hokinga mai o te ora ki tana tinana: -‘He kaitā no te
16 manawa.’

17 No te whakatūranga i a Tureia hei kaiwhakahaere mo te Battalion, ka
18 hui katoa, e tokowha ratou nga kaiārahi, arā ko Tureia, ko Royal, ko
19 Love ratou ko Werohia. I whakawhitia a Harvey ki A Company. Na
20 ēnei kaiwhakahaere katoa i whakarite nga tauira kia haere ki te kura
21 Ako Hoia hei Āpiha, arā (OCTU) i Cairo. Na Colonel Dittmer me ōna
22 hoa āwhina i uiui, i whakatau i tēnei rōpū. Ko Sergeant Walton Haig
23 anake te hoia o C Company i roto i tēnei kāhui. Toru tekau ma rima
24 ōna tau i taua wa i te tau 1941. Na nga āpiha matua tonu o te
25 Maori Battalion i taunaha ko nga tāne pakeke kē me tū hei Platoon
26 Commanders. E ai ki ta Rangi Royal; “E kore nga hoia e aro atu ki te
27 āpiha tamariki, engari ko nga āpiha kua wera nga kiri i te mura o te
28 ahi.”

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 He maha tonu nga NCOs i tonoa ki te topuni matua i Maadi ki te
2 tohutohu i nga hoia tāpiri inā tae mai ratou. Ko Moana Ngarimu
3 tētahi o ēnei, kātahi ano nei a ia ka hoki mai i te mura o te ahi. Otira,
4 kāre i rata tana ngakau i tana kitenga atu i tana kaihana i a Haunui
5 (Sato) Albert i roto i te rōpū hou nei; ko ia tētahi o nga kaimahi o te
6 paamu a nga Ngarimu, mai i tekau ma ono tonu ōna tau. No te
7 kitenga o Ngarimu i a ia e horoi ana i roto i tētahi o nga tēneti, hiahia
8 tonu atu ia ki te pātuki i tana whero ki te kiki. Anei tana korero atu,
9 “Sato, He aha tāhau mahi i konei? I kī atu ki a koe kia noho atu ki te
10 kainga!” I te marama o Oketopa, ka tae mai ētahi tāngata hou no te
11 Rōpū Tāpiri Tuaono. Na ratou tonu i whakaae kia whakaurutia ratou
12 ki roto i te Battalion. Kī katoa nga tūranga o te Battalion i a ratou.

13 **Whakaahua Parekura Tureia. Page 178**

14 He uri no Ngati Porou, he tama na Waiheke Tureia o Tikitiki, rāua ko
15 Ruihana Jones o Waipiro. I kuraina ki Tikitiki Native School me te
16 Kāreti o Te Aute. He kaimahi hoki no te Native Affairs Department i
17 Tūranga. I te tau 1917, ka uru atu a ia ki roto ki te Rōpū Tāpiri o te
18 28th, a, i tau atu ki te whenua o Wīwī i mua i tana hokinga mai ki
19 Kihipane. I uru atu a ia ki roto ki te kapa hoia tākaro whutuporo i
20 haere ki etahi atu tōpito o Aotearoa ki te tākaro. I riro mai i a ratou
21 te wikitōria mo te Dominion Tournament me te Kapu a te Kīngi. Na
22 tana toa ki te tākaro whutuporo, ka whakatūria ko ia hei kāpene mo
23 te taha Maori i tākaro ki South Africa i Nepia i te tau 1921. I moe a
24 Tureia ki a Hinehou (Mihikore) Te Kani, mokopuna na te rangatira nui
25 o Tūranga a Hirini Te Kani. I Tūranga rāua e whakatipu ana i a rāua
26 tamariki tokoono, kātahi ka pakaru mai te Pakanga Tuarua.

27 **HE RANGO, HE PUEHU, HE WERA.**

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 He kainga uaua te koraha ki te noho, he nui hoki nga mate ka puta
2 hei patu i te hoia; te ngau puku (Wog guts), te tororere, te hakihiaki,
3 te timutimu kutukutu, te mate namunamu, te marēria (malaria) me
4 te kiri wera kaimanawa. Engari i tino auwhi ratou na te nui o te
5 rango e karamuimui ana ki runga i a ratou. I puta ēnei āhuatanga i
6 roto i nga reta a nga hoia ki te wa kainga. Anei nga korero a Te Kooti
7 (Scotty) Reihana no Rangitukia:

8 *Tēnā koutou e noho mai na i raro i te taumarumarutanga o*
9 *Hikurangi e whakarongo mai na i nga takahuritanga o nga pohatu o*
10 *Waiapu e kōingotia atu nei e mātau. Kei te haruru te rango, kei te*
11 *rere te kirikiri, kei te pakapaka hoki te whiti a te ra. Tētahi o nga*
12 *ringa kei te tuhi atu, kei te papaki rango tētahi.*

13 Whakaahua- Aubrey Rota page 179

14 He Kupu Whakanui i a Second Lieutenant Aubrey Rota o B Company

15 I puta mai tēnei pūrākau i te kura ako i nga āpiha hoia Maori
16 taitamariki o te Maori Battalion. He korero nui tēnei i waenganui i
17 nga hoia katoa o tēnei taha. I pānuitia hoki i roto i te niupepa o
18 Rotorua i te tau 1965. He tohu aroha ēnei korero na C Company ki a
19 Second Lieutenant Aubrey Rota me nga hoia o te B Company: 'he
20 kura nui whakaharahara tēnei hei ako i nga hoia o te Eighth Army ki
21 te mau i nga momo pū katoa, mai i te pū ringaringa ki nga pū pēneti.
22 I konei hoki nga momo hoia o nga hoa whawhai; nga Merikana, nga
23 Wīwī, nga Ingarihi, tae atu ki nga hoia o Aotearoa. Ruarua nei nga
24 hoia no Cypress me Kanata ... I te wa e whakahaeretia ana nga mahi
25 mau pū pēneti, ka puta i a Second Lieutenant Don Stewart te korero
26 ki ana kaiako tohetohē, 'He tino pū tēnei, kotahi anake te pū e mohio
27 ana ahau hei karawhiu i tēnei.'

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 'Ko tēhea na?' te patai a te kaiako.
2 Ko te whakahoki a Don Stewart, 'Ko te taiaha a te Maori.'
3 'He aha hoki tēnā..... momo mea?'
4 'He momo rākau patu, rākau aukati, rākau porowhiu i whakamārōtia
5 i runga i te ahi,' te whakautu a Lieut. Stewart.

6 Mamae ana te ngau o nga kata me nga kupu tāwai i whai ake, ki te
7 ngakau o Lieutenant Stewart o Whakatāne. Tere tonu tana tū ki te
8 whakautu i taua wero me tana tono kia kokiri rāua ko tana taiaha
9 Maori ki te raiwhara mau pēneti. Rere ana nga peti. He nui i utaina
10 ki runga ki te tohunga mau pēneti, me te whakaaro, kaore e roa ka
11 tūpāpakutia te Maori mau taiaha.

12 Ka oti nga whakarite ... ka tū ko te toa Maori a 2/Lt Aubrey Rota o
13 Matata, i waimarie nāna i kawe mai te taiaha rongonui no
14 Aotearoa... i takoto nga kupu whakatūpato ki a Rota, koi heipū ka
15 taotū ia, hemo rawa atu rānei; ko tēnei kokiri i whakaritea, ko tētahi
16 tonu o nga mahi ako i nga hoia ...whakaae katoa te ngakau o te hoia
17 Maori ... kātahi ka puta te tohu kia timata te whawhai.

18 Hūpeke whakamua mai te hoia mau pū pēneti, me te wero
19 whakamua, anō kei te okaina a mua, wetiweti ki te titiro atu. Ahakoa
20 te karawhiu o nga wero, paipai noa iho ki te Maori te karo i nga
21 werohanga me tana tatari mo te wa tika i a ia e tū tītaha atu ana.
22 Kātahi ka tipu te whakaaro mūrere ki roto ki te Pakeha natemea
23 kaore i taea e ia te wero atu i te Maori. Ka whakatuma atu a ia
24 metemea nei kei te rere atu ia ki te tuki. Engari, he koi, he mātau
25 rawa tana hoariri. Kua wera haere nga toto; kua puta te riri i nga
26 wero me nga piu. Ahakoa wero ki runga, wero ki raro, paipai noa iho
27 ki te taiaha te piu whakataha atu, ki te kaupare katoa i nga tuki a te

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 raiwhara pēneti ra. I tētahi o nga karawhiutanga, porotēteke ana te
2 hinganga o te hoariri. Kei te umere te whakaminenga, kei te
3 nohopuku hoki. Kei te kite atu hoki ratou i te hoia me tana raiwhara
4 mau pēneti e whakatika ana i a ia, ki te tuki ano. Ka tuohu a ia me te
5 tāpapa haere atu ki te tuki i te puku o te hoia Maori ra. Kua tae mai
6 te wa mo te taiaha a Rota. Mau tonu tana pupuri i tana taiaha i a ia e
7 toti ana i te tuki a te hoariri. I konei tonu, ka whiua tana taiaha ki
8 tētahi taha, kātahi ka whakarukea te taha kāpō; mau atu ana te
9 karawhiu whakarunga o te mata o tana taiaha ki te puku. Tere tonu
10 tana huri whakarunga i te upoko o te taiaha ki te hau whakararo ki
11 runga ki te upoko o te hoariri. Kei raro e whārōrō ana, tau rawa atu
12 ki rō hōhipera mo tētahi wa roa tonu nei – ko tēnei aituā o te kura
13 ako mau pū pēneti kei te noho hinapouri tonu. Mau tonu tēnei
14 whawhai i roto i nga hinengaro o nga hoia. Rere ana te haere o te
15 moni mo tēnei takaro, he nui ki ētahi, he iti ki ētahi, tino harikoa te
16 ruarua i waimarie.

17 Kore he mutunga o te rere o tēnei pūrākau tino miharo i te takiwa o
18 te Middle East.

19 I te pakanga o muri tonu atu, pouri katoa te ngakau i te matenga o
20 Second Lieutenant Rota.

21 **Wharangi 180**

22 **Whakaahua - page 180** : Ko nga mema ēnei o te tīma kauhoe o te Battalion i
23 takaro i nga whakataetae kauhoe i te marama o Hūrae 1941.

24 Mai i te mauī ki te matau: ko Ruhi Pene, ko Rangi Logan, ko Ceylon Wikiriwhi, ?
25 ko Pine Timihou, ko Reuben Pene, ko Jack Mikaere, ? ko Haane Manahi, ? .

26 Inā kapi katoa te rōpū o te Battalion, kātahi ratou ka tahuri ki te
27 whakapakari i a ratou mo nga āhuatanga hou o te pakanga – oreore
28 kau ana te neke a nga hoia i roto i te koraha nui o Afrika ki te Raki.

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 Ko te tino mahi he whakawaia i nga hoia ki nga momo pū hou me te
2 whaiwhai kia tū pakari ratou, kia waia hoki ki nga momo pakanga o
3 nga koraha nui.

4 Ko nga mahi takaro, te huarahi e whāia nei e ratou, kia tūtahi ai nga
5 hoia, kia mataara ai nga tinana. I whakatūria tētahi rōpū tekau ma
6 waru mo te Battalion hei whakataetae ki ētahi atu rōpū o te New
7 Zealand Division. Ko tēnei whakataetae i te papa takaro o King
8 Farouk i Cairo i te marama o Akuhata. Ko Pita Awatere te kaiārahi o
9 te rōpū nei. Tokowha nga hoia no C Company, ko Karipori (Gullis)
10 Hongara, mo te (440 yards) ko Pine Taiapa mo te (shot put, discus
11 me te hammer throw), ko Thomas Delamere mo te (broad jump, me
12 te hop, step and jump), ratou ko Herewini Eitini Gage mo te (tug o
13 war team). I nga rangi o mua atu, i wikitoria te rōpū kauhoe o te
14 Battalion, a, i mākū katoa i a ratou tērā o nga rōpū kauhoe i roto i
15 tēnei takaro i tū ki Helwan. Ko te nuinga o tēnei rōpū no B Company,
16 engari i uru atu tētahi kaikauhoe Ngati Porou a Charlie Shelford. Ko
17 āna kauhoe ko te breaststroke me te medley relay.

18 I nga ra whakamutunga o Akuhata, ka puta mai ētahi korero miharo
19 ki a C Company mo Ted Wanoa rāua ko Te Whio Manuera, i
20 mauhereheretia i Crete. I oma huna mai rāua, a, na tētahi submarine
21 rāua i tango mai i te moutere o Crete.

22 *Ko o rāua hoa - ko Jim Collier tētahi - kei reira tonu atu, he mataka*
23 *ki te oma, erangi rāua. To rāua hoa no Ngapuhi, ko [Tony] Wikitere,*
24 *nāna i whakaruke te tutei Tiamana a, hukehuke ana ta ratou paheke.*
25 *Na nga Kiriki ratou i whāngai ki te kai, a, na ratou ano i āwhina ki te*
26 *paheke ... Heke ana te roimata o nga hoia i to ratou kitenga i a ratou*
27 *i te topuni. Hekeheke ana te āhua o o ratou tinana.*

28 **NGA TŪPĀPAKU**

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 la ra, ia ra, ka hinga tētahi hoia o te Battalion i Ihipa, na nga māuiui,
2 me nga taotū ka mate. I hinga a Ihaia (Ike) Kingi o Waihirere he
3 morehu no te Pakanga Tuatahi o te Ao; nōna te ripeka
4 whakamaumahara o te whakaahua nei. Na te māuiui i tango atu i te
5 marama o Maehe. Te tokorua i mate i Hūrae, ko Haupiri Tipiwai o
6 Omaio rāua ko Sergeant Howell o Matata, he toa i nga mahi tākaro.
7 Ko [to] mātau tūpāpaku ko Pte Tipiwai no Te Kaha ... Nga boys katoa
8 o tērā takiwa i haere ki tōna funeral. Kore mai i mate i te pae o te
9 pakanga na te mate puku rawa i tuku ki raro ... Ko Eddie Howell
10 tētahi o o mātau tūpāpaku. No te po o te Ratapu ka tūtuki nga army
11 trucks. Hameme katoa nga taraka e rua. Ko Eddie te mea i mate,
12 pēpē ana, ko nga hoa i ora.

13 **Wharangi 181**14 **TAIHAUĀURU KI BAGGUSH**

15 I te wa e ahu whakamua ana nga hoia o te Commonwealth i te
16 marama o Aperira 1941, ka tukia whakamuritia e Field Marshall
17 Erwin Rommel ratou mai i Ripia ki Ihipa. Ka tapahia hoki nga hoia o
18 Ahitereiria i te wāhanga o Tobruk. Ko nga hoia o te Maori Battalion i
19 Greece me Crete, ka tahuri nga toenga o nga hoia i te koraha o te
20 hauāuru ki te āwhina i aua hoia o Ahitereiria. E rua nga huringa ki te
21 āwhina, kaore i tutuki. Ka puta mai he āhukatanga hou i te marama o
22 Hune, ko nga morehu o Crete i hoki mai ki Ihipa. Ko nga hoia o te
23 Piritihi, i tau ki Syria, a, ko nga Tiamana i tahuri ki te tuki i nga hoia o
24 te Soviet Union.

25 Te taenga ki te marama o Oketopa, ka neke te katoa o te 5 Brigade,
26 waru tekau maero ma te koraha rori kore ki Mersa Baggush ko
27 Baggush Box ranei, ko tēnei te ingoa e mohio whānuitia ana e nga

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 hoia. Na te whakatipuranga mai i a ratou i te wa kainga, ka ngawari
2 noa iho ki nga tāngata o te Battalion nga mahi whakatikatika i a ratou
3 i te wa e nekeneke ana i te huarahi. Kei te waiata ētahi o ratou, kei
4 te purei kāri ētahi, a, ko o ratou hoa Pakeha kātahi anō ka puta mai i
5 waho o o ratou moenga.

6 Ka tu ko Baggush hei topuni matua tomua mo te Second New
7 Zealand Division. I konei ka ahu whakamua nga hoia o Niu Tireni ki
8 te pakanga tuarua i Ripia. Ko nga mahi whakapakari, he ako i nga
9 whawhai awatea me nga whawhai po, he ako i nga ekenga i nga pā
10 tūwatawata waea, he whakawātea i nga maina(mines) me te ako ki
11 te kimi huarahi i te koraha – nga tohu ēnei mo te āhuatanga kei mua.
12 Kia mātau, kia mau ki nga tohu o nga compass i runga i te koraha i
13 nga marama o mua. Tae rawa mai ki nga āpiha te uauatanga o ēnei
14 haere.

15 Anei nga whakaaro a Steve Brooking o Te Araroa,

16 *I tetahi po ka ngaro matou. Ko Parekura Koroua hoki kei te ārahi i a*
17 *matou. Kei te kite atu hoki matou i tētahi mārāma pakupaku e koha*
18 *ana mai i tawhiti [ko tērā hoki te topuni]. Ehara, kei te tōia kētia*
19 *matou ki whenua kē ...Ko te whārua tuatahi ka takoto atu ahau ki*
20 *raro tatari ai kia taha katoa te rōpū. Kātahi ahau ka tiro tiro haere,*
21 *eta, he hoa tonu ai ōku ... I hoki whakamuri atu matou ki te tēneti ki*
22 *te moe ... Te toenga o nga hoia i hoki katoa mai, a, kei te pai noa iho*
23 *koe mehemea kei te paera te kapa hei mahi kapu tī.*

24 *We got lost one night. Old Parekura eh, was leading us. You could just see a wee light right*
25 *away in the distance [our destination]. But no, he was taking us elsewhere ... First bit of a*
26 *hollow, [I] lay down in it [and waited till everyone had gone on]. Then I looked around, huh, I*
27 *had some mates ... We ducked back to the tent and had a sleep ... The [rest of the] fellas*
28 *came back and [you're all right] as long as you got the copper boiling to make tea eh.'*

29 **Caption : NGA ĀPIHA O TE C COMPANY**

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 *OC Capt Parekura Tureia I hinga i te pakanga, 23 Noema*

2 *13 Platoon Lt. Tūtū Wi Repa i taotū 23 Noema*

3 *14 Platoon 2/Lt. Hati Rangiuiai taotū 1-2 Tihema*

4 *15 Platoon 2/Lt. Waipaina Awarau*

5 I te marama o Noema, ka tahuri te ope o te Western Force ko tōna
6 ingoa hou ko te Eighth Army, i raro i to ratou Commander in Chief
7 hou, i a General Claude Auchinleck. Na Churchill i pēhi kia hoki ratou
8 ki te tuki tuatoru i te hoariri. Ko te ingoa o tēnei tukinga ko
9 Operation Crusader. Te ingoa i tīkina atu mo nga tank hou a nga
10 British i whawhai nei ki nga Tiamana me nga Itariana, i te takiwa taha
11 moana o o ratou pa, i Ihipa me Ripia - inā pakaru mai nga hoariri i
12 Tobruk. Ka tahuri a Auchinleck ki te whakahau i āna hoia tae atu ki
13 nga hoia o Aotearoa ki te here te takiwa i waenganui i a Bardia me
14 Tobruk. Ko tana rōpū waka tukituki hoariri – 530 tanks – i topa
15 whakauta ki te whaiwhai, ki te patupatu i nga Afrika Corps a
16 Rommel. Te mahi a te Maori Battalion, he pupuri i nga whare hoia i
17 runga i te taone o Sollum i te taha raki o Ihipa.

18 He rite te tukinga a te Maori Battalion ki ērā o te New Zealand
19 Division, mataara ana ta ratou tū. Ko te tumanako nui i roto i nga
20 Maori, kia kore e hokia nga raruraru nui i pa mai ki a ratou i Greece.

21 **Wharangi 182**

22 I tēnei wa, kei te maru ratou i te pū, i te matā, kei te maru ratou i nga
23 tanks (530) kei konei hoki nga rererangi e āmiomio ana. Ko Pita
24 Awatere te Intelligence Officer (IO) o te Battalion, a, ko Pine Taiapa o
25 te (Pioneer Platoon) i te Topuni Matua. I rō hohipera a Reta Keiha,
26 ko Jim Tuhiwai i te kura ako hoia tonu, a, ko Hone Green tētahi o te

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 ono tekau ma rua (LOB's) – arā nga Troops i mahue mai i waho o te
2 whawhai – hei tuara mo te Rōpū whawhai.

3 No te wehetanga atu o te Battalion i Baggush, ka timata ratou ki te
4 takahi i te huarahi whakawhiti i te koraha. He ope tino nui rawa atu
5 tēnei kua oreore nei ki te haere ki te pakanga, kei roto anō hoki nga
6 hoia o Afrika ki te Tonga me nga Inia.

7 *He haere toopu, mātotoru ana te hunga nei te moto rore, [te] ka,*
8 *pūrepo, tāke, me nga mea whakamataku, [hei] patu hoki i te hoariri,*
9 *hei whakamiharo ma te tamariki.*

10 E rua ra i muri mai, kua tata te Battalion ki te topito o te whenua.
11 Kua tae nei ratou ki roto i te whenua o te riri ka huri a Five Brigade ki
12 te raki, ka ahu pērā atu ki Sollum. He taha moana tēnei kainga, he
13 whanga iti nei kei te moana, ko nga whare i uta i hangaia mai i te
14 pohatu (limestone) a, kua pakaru te nuinga i nga bombs a nga
15 hoariri. Kei tēnei whanga tētahi tauranga hei kawē mai ma nga waka
16 Itariana i nga taonga ma a ratou hoia. Ko te Maori Battalion kei
17 runga i te pae maunga i runga ake i Sollum. Ko ta ratou mahi he
18 pupuri i nga whare hoia e toha mai ra i reira. Kua tae mai hoki te
19 rongo korero ki a Dittmer, he ruarua nga hoariri i reira e pupuri ana i
20 aua whare.

21 I mahue i a C Company a Second Lieutenant Awarau me te 15
22 Platoon ki te taha o te Rōpū B o te Battalion – koiane nei nga Rōpū
23 Tāpiri kaore i roto i te pakanga – i Fort Capuzzo. I mua i te wehenga
24 atu i Capuzzo, ka tonohia e Dittmer a Pita Awatere ki te mātakitaki i
25 te rārangi waka ki te tiro tiro mehemea kei te tau nga hoia, kei te
26 mataara ano hoki mo te pakanga. No tana taenga atu ki nga waka o
27 C Company, ka taha a Awatere i tana taina i a Tom rāua ko Captain
28 Tureia. 'I kite atu au i a rāua e taapapa ana (to rāua tokorua) tere

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 tonu taku mohio ki te tohu o tērā tikanga i heke mai hoki i nga mātua
2 tīpuna, te tohu rehu, e whakaatu ana mai mo te aituā kei mua. Inā
3 hoki, i mate tahi te tokorua nei i mua o te whitinga mai o te ra.'

4 Nga whakaahua Wharangi 182

5 Ko te rōpū koaea o te Battalion e whakangahau ana i te
6 whakaminenga i All Saints Cathedral i Cairo i te marama o Hepetema
7 1941.

8 Ko te Rōpū Waka e wehe atu ana i Maadi.

9 Wharangi 183

10 Rua tekau ma rua nga tau o Tautuhi Saddlier i a ia e noho ana i roto i
11 te mātao i muri i tētahi o nga taraka. I haramai ia mai i Ihipa hei mau
12 i te tūranga Sergeant –Major mo nga Hoia Tāpiri. Inā uru atu a ia ki
13 roto i te Battalion, ka whakahekeka tana mana hoia ki te lance-
14 coporal. Ko Sadlier tētahi o te tokoono hoia i roto i te ope waka no
15 te takiwa o Whakawhitira, he kainga pātata atu ki Tikitiki. Na to
16 ratou tipuna, na Taumata-a- Kura i kawe mai te hāhi Karaitiana ki te
17 tini o nga hapu o te Tairawhiti. He rau tau i muri mai, ka pōhiri atu
18 ana uri ki te Atua kia āwhinatia mai ratou:

19 *Kāre he korero, koiano te mahi haere. Kāre hoki he raiti, i haere i te*
20 *po. Ka rongo atu koe i a wētahi e karakia ana. Koirā wērā mahi*
21 *katoa ka whanau mai i roto i te tangata. Mohio koe, hika koinei tonu*
22 *pea te mutunga.*

23 To ratou ekenga ki Musaid, ka kite atu ratou he puke rāpihi noa iho
24 kei te toe i waenganui i ētahi pakitara pakaru. Ka tū te ope waka, ka
25 tonohia tētahi rōpū mau pū Bren ki te tiroiro ki te taha whakamuri.
26 Kātahi te Battalion ka mākererekere ki raro i o ratou waka. Kātahi ka
27 whakahaua e nga kaiārahi o te Company nga hoia katoa kia tūturi ki

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 te karakia. Miharo ana te titiro atu ki te wha rau hoia e tuohu ana ki
2 nga kupu inoi e tukuna mai e Rangi Royal i roto i te pouri. “Ka tū te
3 ihiihi ka tū te wanawana,” he hokinga mahara no Second Lieutenant
4 Don Stewart. He rite tēnei ki te pakanga i te Tairawhiti i te tau 1836,
5 ki te karakia whakatapu a Piripi Taumata-a-Kura i te ope taua i mua i
6 te pakanga o Toka- a- Kuku. Ko te whakatau a Stewart, “Ehara i te
7 mea he Battalion whakapono tēnei, otira kore rawa ratou i wareware
8 ki a ratou karakia.”

9 I a ratou e whakatikatika ana i ta ratou neke whakamua, ka tae mai
10 he korero ki te Kānara kei te pupuritia nga waka kawē i nga Platoons
11 e rua o A Company i te takiwa o Capuzzo me Musaid. I tae noa mai
12 ētahi tohutohu ki a Awatere kia tatari mo aua waka, māna hoki e
13 ārahi atu ki te pakanga. Ko te mea kino rawa atu kua kore nga pū
14 āwhina e hono mai ki te Battalion kia awatea rānō. Pēnei tonu te
15 whakahaere ki te pakanga i Crete. Kei te haere whakamua nga hoia
16 ki te pakanga; ‘Kua whakanohia atu i muri, kei hoihoi ka oho te
17 hoariri. Ka haere nei matou, anō nei kaore he kākahu.’

18 Ka whakatikahia e nga āpiha te kanohi o nga compass kia toro tika
19 atu ki te 83 degrees, kia puta mai ratou runga atu o nga whare moe i
20 te atatu. Mau tonu o ratou whatu ki nga ngira e kanapa mai ra me ta
21 ratou ārahi i a ratou hoia i roto i te pouri. Kua timata hoki te
22 pakanga.

23 *Nga whakaahua Wharangi 183*

24 Nga nekeneke i te koraha

25 Na nga Itariana i hanga he taiapa pāpu waea mo te wha rau maero mai i Lybia
26 ki Ihipa.

27 *Wharangi 184*

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 **TE TUKINGA I NGA WHARE MOE I SOLLUM**

2 Wha karaka i te ata te taima, ko nga Rōpū o C me D Company kei
3 runga i te whenua e toha haere ana; he whenua tokatoka, he
4 whenua kirikiri, me te nui hoki o nga uru otaota. E toru maero te
5 tawhiti o te haerenga atu ma raro ki nga whare moe i mua i a ratou.
6 Kei te kaha te pahupahu o nga waha o nga hoia. I reira hoki a Hubba
7 Facoorey me te tekau ma rua tamatāne no te Tairawhiti i roto i te 16
8 Platoon o D Company. Ko to ratou āpiha ko Second Lieutenant
9 Ormsby. Te korero a Facoorey, 'Ano nei kei te haere kē ratou ki
10 pikiniki.'

11 Te pūtake o ētahi o nga waha papā, na te tauhou, na te kaingakau
12 me te kuare hoki ki nga āhuatanga o nga mahi whawhai. Ko Hoia
13 Kaiwai no Ruatoria, tētahi o nga hoia hou o te 14 Platoon o te C
14 Company, 'I au nei, e tama, matakū ana au.' Ka maumahara ia ki nga
15 kupu whakarata a Tureia i a ratou e piki haere ana i te pae maunga;

16 *Tureia: 'E tama ma, kia āta haere, kia āta haere.'*

17 *Kaiwai: 'E tama, shut up.'*

18 *Tureia: 'E ta, kua koe e korero shut up.'*

19 *Kaiwai: 'Kia tae atu ki reira. Kill the bastards.'*

20 Kei te kaha tonu te pouri i to ratou taenga atu ki te tihi o te maunga
21 me te whakatata atu hoki ki nga whare moe i roto i te kapa kotahi.
22 Tino mārire katoa te kainga nei, kore rawa e kitea atu tētahi tangata
23 rānei e oreore ana. Ka tata atu a D Company ka tumeke katoa ratou.
24 Anei nga korero a Facoorey;

25 *I rongo pea ratou i a matou e haere atu ana ... i roto ratou i nga*
26 *whare pakupaku e tūtū mai ana ki kō atu o nga whare moe ... ko taku*

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 *hoa i taku taha ko Billy White. Na te pakū tuatahi tonu a ia i*
2 *whakaruke ... no te hinganga o Billy, ka huri ahau ki te āwhina i a ia,*
3 *engari na te āpiha ahau i whakahau kia haere tonu ... Otira kua riro*
4 *kē a ia.*

5 *They must have heard us coming ... they were out in pillboxes away from the barracks ... my*
6 *mate Billy White was with me. The first burst he got it ... Billy dropped and I was going to*
7 *tend to him, [but] the officer said, 'Keep going' ... But he was already gone.*

8 No te Whanau a Rerekohu tētahi o nga hapu o Hicks Bay a Maaka
9 (Bill) White. Ōna taina tokorua i roto i te Rōpū Hoia Tāpiri Tuawhitu,
10 e ako ana i nga mahi hoia i Maadi. Ko Aubrey Rota me te tokorua o
11 nga hoia o B Company i hinga ki ko tata tonu i nga barracks. Ko
12 Parekura Tureia i taotū, engari i whawhai tonu. Ki nga mahara a
13 Tautuhi Saddler o 14 Platoon, i whakahautia ratou ki te whao i nga
14 hoariri:

15 *Koira, koinei nga tāngata e kaha ana he toa. I tika ai tērā korero a*
16 *Apirana me haere tō nga pakeke nga mātua hai ārahi, hai timata i a*
17 *mātau. Inā hoki wētahi, e ta, ka tangi kē ra. He tamariki noa iho*
18 *hoki wētahi o mātau ... Tat Poi only sixteen noa pea ōna tau.*

19 Te Whakaahua wharangi 184

20 Ko te anga pakaru, ko te anga whakahaehae o Fort Capuzzo i to matou taenga
21 atu i te haurua o te rua i te atapo. 'Wiri ana aku papa, tau ana te matakū,' te
22 tuhi a tētahi tamatāne, 'otira, koa, koa, koa, hari taku ngakau, kī tonu au i te
23 koa, koa, koa.'

24 Wharangi 185

25 I tēnei wa, kua puta te ata hāpara me te ua turuturu mai o te
26 marangai, wiri ana nga papa i te makariri i tau mai.

27 Ahakoa he taikaha te tū a nga hoariri, he hau poto noa iho notemea,
28 kua timata te tuki kino a nga hoia Maori. E ai ki a Lieutenant Wi

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 Repa, 'Kātahi ano ahau ka kite i nga tamatāne nei e whawhai ana,
2 miharo ana ki te mātakitaki atu. Kaore he kupu kē atu mo to ratou
3 toa.'

4 Hautaia tonu nga mauhere i mauria e ratou, na tētahi o ratou i huri
5 mai te pū anti-tank ki te pupuhi ki nga tuara o nga tāngata o te 14
6 Platoon e wehe atu ana. Ko Natana Te Whitu o Tikitiki te hāwini a
7 Captain Tureia, e rima putu te roa, i rere atu ki te titiro ki a ratou;

8 *Ko te mea tuatahi i kite au kua mate ko Paddy McLean. He matua ki*
9 *au. A ko tētahi, he tariu haere ana ka hopukina e au, ka maua e au,*
10 *ko Tom Awatere. Mea mai ia, 'Kei te pai Shorty, ka tutaki ano tāua i*
11 *te kainga. Ka mea atu au, 'Ae.' Te tukutanga atu i tērā ki raro, a,*
12 *hemo tonu atu ... A, i muri mai ko Gullis-Gullis Hongora, tana kaki*
13 *kua [poroa kētia]. Te haeretanga me te roimata hoki e maringi ana i*
14 *nga whatu.*

15 Ko Parekura McLean rāua ko Karipori Gullis Hongora no Hiruharama,
16 i uru mai rāua i te wa tekau ma iwa noa iho o rāua tau. Ko te tokorua
17 nei i tapaina hei ingoa maumahara ki o rāua pāpā (uncles) i mate i te
18 pakanga tuatahi o te ao – ko te whakamārama o te kupu Parekura he
19 pakanga, a, ko Karipori he kupu i whakamaoritia mo te kupu Gallipoli.
20 Hei nga wiki e heke mai nei, ka tau nga korero o o rāua matenga ki te
21 hau kainga, a, ko o rāua ingoa me te wāhi i mate rāua ka heke iho ki
22 nga uri whanau hou. E kore e roa i muri mai, ka hono atu te ingoa
23 Sollum Barracks ki roto ki te kāwai whakapapa o te whanau o nga
24 Awatere.

25

26 Na te kaha mamae o Pita Awatere ki nga mate i pā mai ki te Battalion
27 ka whakahaua e ia ratou ki te tuki me te patu i nga hoariri. I konei

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 hoki ka puta mai te mohio ki a ia ko tana taina tētahi o nga hoia i
2 mate i te anti-tank gun.

3 *Ka mau au i taku pitara, ka pupuhitia e au te tangata nāna matou i*
4 *pupuhi. Kātahi ka whakahaua e au taku rōpū ki te pupuhi.*

5 *Hingahinga ana nga mauhere i ta matou tukinga i a ratou ... Ka neke*
6 *atu ahau ka kite i te tinana o taku taina me taku oati ki a ia ka patua*
7 *e ahau nga hoariri katoa i nga wāhi katoa, i nga wa katoa hei ngaki i*
8 *te mate o taku taina me ērā atu o ratou ... Mātaotao ana taku tū,*
9 *wetiweti katoa taku tinana, a tae noa ki te mutunga o te pakanga.*

10 *Na te pure i whakahaeretia i Rotorua i whakahoki mai te mauriora ki*
11 *roto i ahau.*

12 *So with my pistol I shot the fellow who fired the gun. Then I ordered my lot to shoot. Those*
13 *[prisoners] were mowed down like ninepins ... I went over, saw my brother's body and swore*
14 *that until the end of the war I will kill every man of the enemy that opposed me anywhere at*
15 *anytime as 'utu' or 'ngaki mate' for my brother mainly and then the rest ... I turned cold and*
16 *ruthless till the end of the war, till the old 'pure' was performed at Rotorua.*

17 I tēnei wa kei te anga whakamua tonu te 13 Platoon, Kei te oma
18 whakamua tītaha tonu a Natana Te Whitu e whai atu ana hoki a ia i a
19 Parekura Tureia, kātahi ia ka heipu atu ki te kaki o te tank kua mau kē
20 ki rō raima.

21 I TĀPUKETIA KI SOLLUM (Whakaahua)

22 Ko Herewini Gage (kei te tū), tētahi atu o ōna ingoa ko Eitini
23 (Eighteen) koiane te ingoa e mohiotia ana e te Battalion, i mate i
24 Sollum. Ko ia te mātāmua o te tekau ma waru tamariki a
25 Tuteranginoti rāua ko Hemaima Gage o Omaio. Tokotoru atu o ōna
26 taina i roto ano i te Battalion: Tama-mataku-ariki (Tama), Nehu-
27 moana-te-hiko-o-te-rangi (Nehu), me Hati-wira (Hati) i hoki katoa
28 mai te tokotoru nei ki te kainga. Kei konei a Herewini i te taha o
29 Haupiri Tipiwai (kei te noho). I mate i Hūrae i te tau 1941. I tapaina

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 a Herewini ki tana ingoa i muri o te parekura i te ngutu awa o Motu i
2 te 6 o Akuhata i te tau 1900. Tekau ma ono nga tamariki, e rua nga
3 pakeke i toromi i te wa e whakawhiti ana ratou i te awa o Motu. Ko
4 nga ingoa o Eighteen rāua ko Nehu he whakamaumahara ki te
5 matenga o tētahi whanaunga a Private Heremia Delamere i mate i
6 Aintenhām i Wīwī i te wa o te Pakanga Tuatahi o te Ao – ka puta nei
7 te ingoa Eitini. Ko te whakamārama o Nehumoana, he mea nehu ki
8 te moana.

9 **Wharangi 186**

10 *Ka heke au ki raro ka takoto au ki raro. Ka rongō au te pakūtanga o*
11 *te mea ra, te pakūtanga ne. Huh, no taku huritanga anō, ko to*
12 *mātau sergeant kē, pakaru katoa me te kaki ... Koirā, nice fellow ...*
13 *Oh! Ko te ringaringa e takoto ana ... Tapahia atu te finger, a, makere*
14 *mai te rīngi ka purua e au ki runga i au. A, kua hurihuri haere i reira.*

15 Ko te haihana nōna te rīngi mārena, ko Eitini Gage. No te hokinga
16 mai o Te Whitu ki te whakatā i nga marama o waenganui o 1943, ka
17 hoaturia e ia te rīngi ki a Apirana hei whakahoki atu ki nga
18 whanaunga o te haihana.

19 I te wa e tatari ana ētahi o nga morehu o C Company kia mutu te
20 whawhai, ka kite atu ratou i a Te Whitu ka pōhiri atu ki a ia kia tomo
21 mai ki roto ki a ratou, he wāhi pai mōna ki te whakatā engari ko Wi
22 Poki i mate i te maramara bomb (shrapnel).

23 *I taua wa, auē! Ka kite au i te whakaahua o te Karaiti i reira, kua*
24 *pupuri au. Ka mea au, 'Ka mutu i au te hīanga, kore rawa atu au e*
25 *mahi ēnei mea.' E pupuri ana, me nga roimata e heke ana-te*
26 *urutanga mai o te wehi ki roto i au.*

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 I taua wa tonu, ka puta mai nga tanks tautoko. He Valentine Mark
2 1V tanks. Haere hāngai tonu te tuki a nga tanks i te taha matau, anō
3 nei e rua nga ngaru e haere whakamua ana. Ko nga matā kei te
4 paratī whakamua, me te pahika mai ki raro i nga whare. No te
5 taenga mai o nga tanks, e kore e roa ka mutu haere te whawhai, kua
6 nohopuku hoki nga hoariri. Kotahi haora me te hawhe mai i te
7 timatanga ka pau te hau mo tēnei pakanga. 247 nga mauhere i
8 hopukina, ko te nuinga o ratou he Itariana. Ko nga mea kaore i
9 mauhere, kāre rānei i mate, i paheke i raro i te pae maunga ki te
10 taone o reira.

11 Ko nga tanks i tūtū mai ki te taha raki me te taha hauāuru o nga
12 whare moe e kite mārakeraketia atu i Halfaya. I reira hoki e wha nga
13 pīki pū a nga hoariri e tūtū mai ana i runga i te pae maunga. Mārō
14 tonu te whakamahi, hāngai tonu te toro a nga pū nui nei ki te tikotiko
15 mai i a ratou matā mai i te taha mauī ki te taha matau, hoki atu anō
16 mai i te matau ki te taha mauī. Kātahi te māpu hoia ka oma ki te
17 whakapeke koi taotū i nga matā. Ētahi o nga 14 Platoon o C
18 Company kei te whakapiri atu ki te pakitara o tētahi o nga whare nui.
19 Tau ana mai nga matā ki to ratou takiwa. Ko July Pohatu rāua ko
20 Mick Mahuika e tū tahi ana, ka whara rāua i tētahi kongakonga bomb
21 (shrapnel).

22 **Whakaahua page 186:** He tank British i whakamahia e nga Tiamana hei pillbox
23 i Sollum. Te pānui kei runga i tēnei mea e kī ana, Mo te tokorima kei te tū
24 anake tēnei mea. I hangaia mai i te raima, me te maitai, hei kaupare atu i nga
25 bombs me nga matā. Koiane nga tuhinga kei muri i te whakaahua na Pte
26 Dawson i tango.

27 Natana Te Whitu.

28

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 **Wharangi 187**

2 E tū tahi ana a Parekura Tureia, a Steve Brooking ratou ko Victor
3 Kutia, i te pakūtanga mai o te matā i kōtata tonu i a ratou. Tere tonu
4 te hinganga o Kutia i te pātanga mai o te kongakonga matā ki runga
5 ki tōna poho, mate tonu atu. He tangata nui a Kutia, tekau ma rima
6 pohatu tana taumaha. I taotū anō a Dittmer rāua ko Harvey i konei i
7 ēnei matā. Ko tētahi tangata tino waimarie o tēnei puhipuhinga, ko
8 Lieutenant Ari-ari-a-te-rangi (Addie) Mitchell no B Company.

9 *I tino waimarie a Addie i tana paheketanga mai. Ko ia anake te*
10 *tangata i riro ma te anga kē o te matā a ia e kawē mai kia puta i te*
11 *pakanga. I tau mai hoki tētahi anga matā ki raro ki a ia, me te kawē*
12 *whakamua atu i a ia mo tētahi rua iari, toru iari ranei, i mua o tana*
13 *hinganga ki raro. Marū katoa ia engari i taea tonutia e ia te wake*
14 *mai me tētahi kaiāwhina.*

15 *Addie had a marvellous escape and is the only man I know who can say he's had a ride on a*
16 *shell. A dud shell landed under him and carried him about 2 or 3 yards and then he fell off.*
17 *He got badly bruised but was able to walk out with assistance.*

18 Harakuku katoa te pae maunga i whakawhitia e te Battalion i te
19 taumaha o te hekenga mai o nga matā, otira, ko te puke i whakaruru
20 ra i nga hoia, kore rawa i tukitukia e te matā.

21 **TE MATENGA O TĒTAHI KAIĀRAHI O C COMPANY**

22 Na tana mohiotanga he maha nga rōpū hoariri i raro iho i a ratou, ka
23 whakaaro a Captain Tureia me whai kia mau tonu a ia ki nga
24 tohutohu haere whakamua ki te tiro tiro ki te huri o te whenua. Ka
25 whakahuitia e ia ētahi o nga hoia o te C Company ka kī atu ki a ratou
26 kia whai atu i muri i a ia e heke atu ana i te pae maunga. Ko Tautuhi
27 Sadlier tētahi o ratou:

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 *Ka karanga mai te koroua ra a Parekura ki au, 'Haramai, haramai*
2 *haere tātau!' Well ko wau, ko Brown Tuhura ka whai atu māua. Ko*
3 *wētahi kāre i haere ka noho tonu. Kaore au te mohio he aha i*
4 *karanga mai ai te koroua ra kia haere māua, but anyway nāna te*
5 *ota, he mea hoki a ia, he company commander, so ka heke mātau.*

6 Ma nga tāngata e heke whakararo ana e whakaatu ki nga hoariri i
7 raro. Ko George Hooper rāua ko Steve Brooking i roto i te ope
8 tokowaru e heke atu ana i te pae maunga me te whai haere atu i to
9 ratou āpiha whakahaere. E wha tekau ma wha ōna tau. Engari, kāre
10 noa i tawhiti to ratou haere ka pakū mai nga matā, taotū tonu atu a
11 Steve, i waimarie a Wharau(Flo) Houkamau, kāre ia i pā i te matā.

12 *Tino kaha atu te hāmama o te waha o Flo ki te karakia, me te tangi*
13 *me te umere haere mo Ihu Karaiti. I mohio pai ahau ki taua tangata.*
14 *I haere tahi hoki māua ki te kura. I whakatipu tahitia mai māua i*
15 *Wharekahika. Otira, kua rongohia ahau i ētahi tangata e korero rupahu*
16 *ana, kaha ki te korero tipatipa. Ka tautoko ahau i tērā tangata, '*
17 *koina te mahi, kātahi ano ka tōtika o korero. Kia kaha.'* Kei te tangi a
18 *ia, kei te karanga i te Atua. Haere tika tonu atu a ia ki reira i te*
19 *tuatahi. Ae, koina a Wharau.*

20 *Flo was praying like anything, crying, calling Jesus. Knowing that fulla, we went to school*
21 *together, more or less brought up together in Hicks Bay. Well, I heard some fullas lie, lie like*
22 *anything. Well. I back that fulla ... And I said, 'That's the way. Now you're talking sense.*
23 *Keep it up.'* He was crying, he was calling the good Lord, eh. He had to go right there first.
24 *Yeah, ol' Wharau.'*

25 Na tenei āhuetanga i whakaputa he painga ki a Houkamau. No muri
26 iho hoki, ka eke a ia ki te tūnga Corporal. Ahakoa e toru ana
27 taotūtanga i roto i nga pakanga, i waimarie a ia ki te hoki ki tana
28 wahine i Porangahau. Kore rawa a Tureia i matakū i te kaha o te rere

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 o te matā. Mārō tonu tāna takahi whakamua me tana whakahau i
2 āna hoia kia whai atu i a ia.

3 Anei nga korero a Sadlier:

4 *Mea atu au ki taku hoa, ki a Brown Tuhura, 'E hoa, he rerekē te mahi*
5 *a to tāua koroua ki a tāua.'* Ko ia tonu kei mua, kei te karanga mai,
6 *'Haramai, haramai, haramai korua.'* Kī atu au, *'E ta!'*... *'Me haere*
7 *tāua, kei rīria tāua e te koroua ra. Well, tae atu ki nga toka i reira he*
8 *open, kaore tahi he cover. Ko te koroua tonu i reira, tata atu. A,*
9 *kātahi ano ka open up mai nga pū a nga Tiamana, me pupuhi kē mai*
10 *from the side.'*

11 **Wharangi 188**

12 Na nga matā o te pū mīhini i kati te āpiha o Ngati Porou i a ia e haere
13 whakamua ana. No tana hinganga ka ngaro atu a ia. Ko Sadlier rāua
14 ko Tuhura i muri tonu i te toka e whakaruru ana. No to rāua
15 karangatanga atu ki a ia, kore rawa ia i whakautu mai. Mohio tonu
16 atu rāua kua mate a Tureia. Ka whakaaro rāua ki te hoki ki te pae
17 maunga ki ērā o nga hoia o C Company. Ko rāua tonu i te tiaki i a
18 rāua kia puta ai rāua ki te pae maunga. I taotū a Tuhura i to rāua
19 taenga ki runga i te pae maunga.

20 Tau ana te pouri nui ki runga i te Battalion, otira ki runga o C
21 Company i te taenga mai o te korero kua hinga a Parekura Tureia.
22 Tuwhena kē atu nga korero i tuhituhia mo Tureia i ērā o nga korero i
23 tuhia mo te hunga i hinga i te pakanga, notemea, ko Parekura tetahi
24 rangatira i tipu mai i roto i te ao pohatu. E whakaaro nuitia ana e te
25 katoa o te Tairawhiti. Ngau ana te mamae ki te katoa.

26

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 Ko nga matenga i pā mai ki te Battalion, 20 i mate, 33 i taotū. No te
2 Tairawhiti te nuinga o nga mea i mate me nga mea i taotū. Ahakoa
3 noa, i puta katoa mai te miharo me te koa ki nga hoia o te Battalion.
4 Ka oti te whakataui te taha ki nga whare moe, ka whakaaro a Dittmer
5 me haere a ia ki te taha o te hunga taotū ki te whakaora i ōna ake
6 māuiui. Ka tukuna e ia te Battalion kia riro ma Tiwi Love e
7 whakahaere – ko te tuatahi tēnei kātahi anō ka riro ma te Maori te
8 Battalion e ārahi. Kua taotū anō hoki a Harvey, ka noho mai he āpiha
9 Maori katoa nga kaiwhakahaere kei te mura o te ahi.

10 Iwa karaka i te ata te taima i tēnei wa, ka tahuri nga hoia ki te tiroiro
11 i nga whare. Anei nga korero a Captain Royal mo taua wa: ‘Ko te
12 Maori hoki he tangata kaingakau ki te hūrapa haere, kaore i roa ka
13 puta mai ētahi e haere ana i runga i nga motopaika, ko ētahi kei te
14 taraiwa motoka, tae rawa mai ki tētahi, e taraiwa haere ana hoki i te
15 waka kawepū. Ko nga whare moe katoa nei e tūtū haere ana i runga
16 i te whenua e rua, e toru eka te kaitā, i whakatūria hoki hei whare
17 putu taonga ma nga hoariri. Tae rawa mai ki te ahiahi po, kua
18 huripoki katoatia nga whare nei e ratou. E rua rawa nga ra o muri
19 mai ki te whakawhāiti, ki te whakatika hoki i ēnei mea katoa.

20 E rua nga āpiha i mahue mai ma C Company i te wāhanga o nga
21 whare moe nei. Ko Tūtū Wi Repa kua hoki ki te whakatā. ‘Kei te
22 mate tonu taku ringaringa, he uua hoki ki te tū ka whakaaro ahau ki
23 te hoki ki te whakaora i aku māuiui. I mauria hoki e au a Brown
24 Tuhura rāua ko Pua Allison (he tokorua i taotū). Natemea ko ia
25 anake te āpiha i mahue, ka tīkina atu e Hati Rangiuia, a Tautuhi
26 Sadlier hei hoa āwhina i a ia. Kua taunga kē hoki a Sadlier ki te
27 whakahaere hoia i te wa i a ia i te tūranga Sergeant-major i
28 Aotearoa. No te rangi o muri mai ka tae atu a Second Lieutenant
29 Awarau me te Rōpū o 15 Platoon mai i te B Echelon.

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 **Whakaahua page 188:** Ko nga whare moe o Sollum. Koiane te āhua o te
2 whenua i te wa i tukia nga hoariri e te Battalion.

3 **Wharangi 189**

4 **TE WA E NOHO ANA RATOU I SOLLUM**

5 E iwa ra te Battalion e noho ana i nga whare moe. Ko tēnei te wa e
6 whakarite ana a Tiwi Love mo tētahi atu pakanga ki te tuki, ki te
7 mauhere hoki i te kainga o Lower Sollum. Otira i kite a ia na te
8 mauhere o Halfaya i nga hoariri, e kore rawa a Sollum e riro i a ratou
9 notemea he mārakerake rawa te tū mai o te taone hei wepu ma nga
10 pū nui. Ka tahuri a Love ki te aukati i nga huarahi katoa ki Sollum. I
11 katia hoki e ia nga huarahi mai i te moana, mai i Bardia hoki, ki te
12 taha raki.

13 I te po tuatahi kei te tino rūhā rawa atu nga hoia. Ko Joe Waenga
14 rāua ko tana taina a Repi i rutua ki te moe i te wa ko rāua nga tūtei
15 mua upoko mo 13 Platoon:

16 *I te ata to, ka puta ake a Wātene [Pahau], e haramai ana kia hoki atu*
17 *ki muri. Huh, e tama, e kīkiki haere ana a Wātene kia oho māua.*

18 *Kua moe tō. Pēnei i haramai te Tiamana haramai noa.*

19 Kua oti kē te whakarite kia e rua nga wāhanga kai ma ia tangata i te
20 ra kotahi, a, kia kotahi ano te pounamu wai māna. Otira, i kitea e nga
21 hoia Maori niwhaniwha ētahi atu huarahi hei kimi kai anō hei tāpiri ki
22 nga kai a te Battalion. I tētahi wa, i riro mai i a Dan Walsh o Ruatoria
23 tētahi pīki peke paraoa puehu ka inoi atu a ia ki ētahi atu o nga hoia
24 kia āwhina mai a ia ki te tunu scones i roto i tētahi ana. Anei nga
25 whakamārama a Natana Te Whitu:

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 *Haere māua ki te rapa tiini karahīni, ka tapahia e māua. Kāre e*
 2 *tarea te horoi. No to māua penehīni. Purua ana, mikingia ta māua*
 3 *paraoa ki roto. Ka mea mai ia ki au, ‘Man, me pēhea te mahi?’*

4 *Ka mea atu au, ‘E ta, ma te ahi tonu.’ I kona tonu māua e hurihuri*
 5 *haere ana, i huakina tētahi kēna i reira. E ta, kī tonu a roto i te pata.*
 6 *Na reira i parai a māua scones ... Kei reira ētahi [e kai ana], e ta!’*

7 **Nga Whakaahua:** Titiro whakararo atu ki Sollum. Ko tētahi o nga mahi a te
 8 Battalion, he kati i te huarahi kia noho pai tonu te rori. Ko tēnei whakaahua i
 9 tangohia mai i te tau 1942 no muri rawa mai o te tukinga a te Battalion. Ko te
 10 tauranga waka kei waenganui o te whakaahua nei, kei te toro atu ki roto i te
 11 moana.

12 Anei nga tuhinga a Kereopa Karaka i muri o tēnei whakaahua; ‘Ko te ra o nga
 13 ra katoa. Ko te mahi o tēnei kainga i Sollum i te 23/11/41, he horoi i nga pū, he
 14 tāpuke i nga tūpāpaku.’ Te tangata kei te tū hei tūtei, ko Karaitiana Te Ohaere.
 15 No Tokomaru Bay rāua tahi, no roto hoki i te Rima o nga Hoia Āwhina. Ko
 16 Karaka hoki i hono atu i raro i te ingoa Juan Clarke, notemea kaore ia i uru atu
 17 hei hoia na tana mate hūango. I hono kē atu a ia i raro i te ingoa Karaka. Ko te
 18 whakaahua o te C Company e whakatā ana i runga atu o Sollum.

Wharangi 190**HE HOIA TAKAWAENGA**

21 Kei nga tuhinga tawhito o te Maori Battalion tētahi korero i ahu mai i
 22 D Company mo te tokorua Tiamana i pae kore kākahu mai ki uta i te
 23 ākau i te po o te 26 Noema – kāre e mohiotia i ahu mai rāua i whea.
 24 Te whakamārama o ta rāua tū, kei tētahi tangata no Tikitiki – tētahi
 25 tangata kua tāreitua nei nga momo korero mōna mo tana taha
 26 taikaha, me tana taha upoko mārō. Ko tana ingoa ko Charlie
 27 Shelford- tangata tū kotahi, tangata tohetohe, pukunoke ki nga
 28 kaiwhakahaere katoa - tētahi o nga tekoteko hako rongonui o te
 29 Battalion.

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 Ahakoa no roto a ia i te 18 Platoon o D Company, nāna tonu a ia i
2 whakatū hei tangata torotoro haere i roto i te Battalion. Nāna anake
3 āna haere. He wa anō ka puta mai a ia ki tēnā wāhi, ki tēnā wāhi, ka
4 peka mai ki te kite i ana whanaunga i nga rua o Rōpū 13. No to
5 ratou kītanga atu ki a ia, i kite atu ratou i tētahi raiti e kimokimo mai
6 ana i nga toka taha moana, o te pae maunga, anei tana whakautu:

7 ‘Waiho mai a ia ki au. Kaukau tonu ana, ka tae atu ki te toka. He
8 toka ra ki a matou. Piki ana ki runga. Next minute, pakū mai te
9 kēhua toka. I makaia he grenade ki roto. Kāre matou i mohio he
10 mea pērā kē te mea ra, he tank turret. Kua mea kētia ki runga toka.
11 E toru ratou i roto. He O. P. Ko ratou kei te whāki atu somewhere
12 kei whea matou.

13 Ka maungia e Charlie Shelford. Whakakaungia mai e ia te tokorua.
14 Te tuatahi i hemo i reira, i pakaru i tana grenade ... Na, koina tāna
15 mahi ki nga whara ra, ki te āpiha i reira. Kāre kē hoki he kākahu.
16 Tangohia hoki mo te kau i rō wai. Wetehia tana naihi; tangohia mai.
17 Pīki naihi, he Ghurka knife, no Greece me Crete. “Kao, kao, he
18 whanau taku.” “No, no, I got a family.”

19 I taua wa tonu, ka huihui mai ētahi o nga hoia o C Company i te taha
20 o tētahi o nga haihana. I te kitenga i te āhua o nga tokorua Tiamana
21 nei, ka mea atu te haihana ki a Charlie, ‘E ta, hei aha, waiho noa
22 rāua.’

23 Rata kē atu ki nga tokorua tahanga nei, ētahi atu o nga hoia i roto i te
24 D Company.

25 I uru atu hoki a Shelford ki roto ki ētahi atu takatū:

26 ‘So, ka haere ia, ka ngaro. Na, tana putatanga mai two days after, i
27 runga Tank Tiamana. E wha kē ratou i runga i to ratou tank.

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 'Kei te mea nga whara ra, kia paria e te anti-tank ra, no nga
2 Tiamana!' Te rewa mai, tū mai te whara ra, tango mai tōna potae.
3 "Yeah, kia ora C Company!" E ta, Charlie Shelford.

4 **Wharangi 191**5 **NGA MAUHERE I HOPUKINA, NGA MAUHERE I**
6 **PAHEKE**

7 I hinga te take a Rommel ki te āwhina i nga hoia whawhai o mua,
8 notemea kei te mimiti haere nga kai me nga matā. Na reira i
9 whakahaua e ia kia hoki whakamuri ratou ki Tobruk. Ko te huarahi
10 haere o te Afrika Corps i tūtuki hāngai tonu ki te Topuni o te 5th
11 Brigade i Sidi Azeiz. Pakaru mai te whawhai i reira, ā, hameme ana
12 te Battalion. 700 nga hoia tae atu ki a Brigadier Hargest i
13 mauheretia, he nui ano nga waka me nga pu i riro. I roto i nga
14 mauhere ētahi Maori haere motopaika a Jack Heremaia rāua ko
15 Paddy Waiti o Tokomaru, he mokopuna tēnei na te wahine tuarua a
16 Apirana Ngata. I waimarie rāua ki te hoki mai ki te Battalion i te wa i
17 whakawāteatia nga mauhere i roto i o ratou Topuni na te Eighth
18 Army i takahi.

19 Kei te aroha atu ki nga hoia i taotū i te pakanga i Sollum, a, i kawea
20 atu ki te 5th Field Hospital i kōtata atu ki Sidi Rezegh. I peka atu a
21 General Freyberg ki te hohipera i mua paku atu o te karapotinga e te
22 hoariri. Anei nga whakaaro o July Pohatu tētahi o nga tūroro i reira:
23 'Ko te mea ohore o tēnei, kotahi tonu te huarahi i hanake a
24 Freyberg, me tana wehenga atu hoki. Kātahi tonu ia ka ngaro atu, ka
25 tae mai hoki ko nga Tiamana ma runga tonu i taua huarahi. Otira i
26 reira a au, i kite katoa ahau. Ētahi o nga mauhere i riro, ko nga āpiha

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 o te Maori Battalion ko Dittmer, ko Harvey, ko Wi Repa, ko Mitchell
2 me tekau ma rua hoia o ērā atu tūranga.

3 I whakaarotia, a, i whakahaere anōtia tētahi huarahi e Dittmer me
4 nga hoia tākuta hei paheketanga mo ratou. I puta te kupu
5 whakatūpato ki nga poi Maori kia mataara tonu ratou mo tēnei
6 wehenga. Anei nga hokinga mahara o July Pohatu: ‘Kei te kōpikopiko
7 haere ta matou Kānara anō nei he hoia noa iho a ia. Kua makere
8 katoa nga tohu kānara i raro i ōna kākahu ... I mahue he kupu ki a
9 Tūtū Wi Repa. Anei taua korero: ‘Me whakareri koe i nga tama o te
10 two-eight, kei te wehe atu tatou. Engari kei a ia te kupu. He pēnā
11 anake to matou mohio.’

12 I taua po, ka tahuri te Kānara me te rōpū toru tekau ma whitu ki te
13 tāhae i tētahi taraka me te whai atu hoki i muri te Ope Itariana e
14 takahi whakamua ana. E rima maero to ratou urutanga atu i
15 waenganui i te ope o te hoariri kātahi ka piko ta ratou haere ki te
16 taha tonga. Ko ratou anake kei te haere pēnei. Anei te tuhinga a Wi
17 Repa ki ōna mātua:

18 *109 maero to matou whakawhitinga i te koraha i te po, me te kore*
19 *mohio hoki ka mau atu ranei i a matou te patrol a nga Tiamana, a*
20 *nga Itariana ranei. Engari, i waimarie matou ki te karo i a ratou a tae*
21 *noa atu matou ki te mutunga o te huarahi i te atapo. Kore rawa atu*
22 *matou i pakanga atu kia ratou i taua po. Roa tonu te ra o muri mai i*
23 *a matou e takahi ana i te huarahi kia tae atu ki te hohipera. Kei konei*
24 *ahau e tuhituhi ana i tēnei reta. E toru nga South Africans e rua nga*
25 *Australians i kawea mai i o matou taha, a, no to matou taenga mai,*
26 *tino kino to matou paruparu, to matou ngenge me to matou rūhā.*
27 *Kua hipa kē atu te rua wiki kaore anō matou kia horoi. Ko aku pāhau*
28 *hoki, inā te roroa.’*

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 *'We made a journey of 109 miles at night, across the desert, not knowing when we would fall*
2 *in with a German or Italian patrol; but, managing to dodge them we crossed the border at*
3 *dawn without incident. It took us another day to reach the hospital from which I am writing*
4 *this letter. We brought three South Africans and two Australians with us, and arrived at the*
5 *hospital tired, stiff and dirty, not having washed for nearly two weeks. I had a beard a yard*
6 *long!'*

7 I pa mai te pouri ki a July Pohatu me ētahi o nga hoia Maori i
8 mauherehere ana i rō hohipera, na te korenga o te puta mai he kupu
9 korero mo te wa e wehe ai ratou. Ko Brown Tuhura, ko Henry Katae,
10 ko Steve Brooking, ko Pua Allison, ētahi atu o nga Privates o te
11 Tairawhiti i mahue mai, tau rawa atu hoki ki rō herehere i Tiamana.

12 Ko te toenga o nga hoia o te Ope o Aotearoa i hoki whakamuri ki
13 Ihipa. He taumaha hoki te whakarukenga i a ratou i Sidi Rezegh me
14 Belhamed. Ko 5 Brigade hoki i te tū pakari i te takiwa o Capuzzo me
15 Sollum.

16 **Whakaahua page 191** He tino wetiweti te mahi a nga tāngata haere
17 motopaika, pērā tonu te wetiweti i nga mahi a nga hoia whawhai pū. He nui
18 nga hoia o tēnei mahi i hinga, i taotū, i mauhere ranei. Ko tēnei tokorua kei te
19 whakapakari i a rāua ki tēnei mahi i mua o te haerenga o te Battalion ki Ripia. I
20 te taha mauī ko Jack Heremaia.

21 **KO TE TŪ A B COMPANY KI TE ĀWHINA I FORT** 22 **MUSAID**

23 I tonohia a Rangi Royal me te B Company mai i nga Barracks ki te
24 āwhina i te kainga o Musaid. I piri atu a Jack Reedy me te ope Bren
25 Carriers ki tōna taha. E toru ra ratou e ngaro atu ana kātahi ratou ka
26 pakanga atu ki te ope tank. I hamahamatia e ratou nga tanks nei
27 engari, i mate a Lance-Corporal Kemara Tanara no Omaio ratou ko te
28 tokorua no Te Arawa a Witariana Heretaunga no Whakarewarewa
29 rāua ko George Hall no Ohinemutu. No muri mai o tēnei pakanga,

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 hoki koakoa katoa mai a B Company ki ērā atu o nga hoa o te
2 Battalion. Ko ratou kei te huna i te miharo o te ngakau mo nga
3 taonga i riro mai i a ratou, arā, he motoka āpiha, he motopaika, he
4 tank, he waka mau pū, he waka kawē bren, he waka kawē tūroro,
5 tētahi taraka, me te tokowhitu mauhere.

6 Wharangi 192

7 **‘MEHEMEA HE RŌPŪ HOIA MAORI TĀKU, TĒRĀ E**
8 **HINGA KATOA TE AO I A MĀTOU’**

9 I tukia e te Ope Taua 33 a Rommel, te pa o Fort Capuzzo. Ahakoa i
10 hamahamaia ratou e te Ope Taua 23 o te Rōpū B o te Battalion-te
11 nuinga o ratou he kaitaraiwa i raro i te Āpiha Lieutenant Ted Pohio o
12 Ngati Kahungunu – i hopukina hei mauhere. Kaha tonu ratou ki te
13 tohetohe ahakoa rua tekau noa iho nga matā ki ia hoia. No te
14 pautanga o nga matā, ka tuki whakamua ratou ki nga tanks ma o
15 ratou pēneti. Wha tekau ma toru ratou i hopukina e nga hoariri.
16 Mihi nui ta nga Tiamana ki a ratou mo to ratou māia me to ratou toa.
17 Ko ta ratou korero, kei te taha hē kē te Battalion, me ta ratou
18 whakatau mehemea i roto ratou i te ope taua o nga Tiamana tērā e
19 riro katoa i a ratou te ao katoa. Na ēnei whakaaro i whanau mai te
20 korero rongonui kua whakapaetia nei i puta mai i a Rommel.

21 Na te miharo o nga Tiamana ki te āhua o te mana tohetohe o te
22 Battalion ka tukuna nga kaitaraiwa i te koraha i te ono maero ki te
23 taha raki o Capuzzo me te whakaatu ki a ratou te huarahi tika hei
24 mau atu i a ratou ki o ratou hoa. Ko nga mea i mate ki Fort Capuzzo
25 ko Corporal Horima Roera, ko Bruce Shepherd, ko Edward Rogers, ko
26 Henry Busby, ko Ben Morgan me te mōkai Pakeha tiaki pū a Sergeant
27 L.H. Wilson.

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 Ko te take i waihangatia tēnei haere, he hanga huarahi hei tuki i nga
2 hoariri e karapoti nei i a Tobruk. I wehe atu te Maori Battalion i
3 Sollum i te 1 o Tihema ka haere hāngai atu ki Menastir takiwa o te
4 huarahi matua mai i Tobruk ki Bardia. Tekau ma wha maero ki te raki
5 hauāuru o nga whare moe te tawhiti o tēnei haere. I te ra rua o to
6 ratou taenga, ka puta mai te ope waka Tiamana – e rua rau nga waka
7 e kawe kai mai ana ki Bardia – no te taenga mai, ka tahuri te
8 Battalion ki te raupatu i te upoko o te ope waka. I roto a A rāua ko D
9 Company i te mātotorutanga o te pakanga.

10 Ko nga whakatau a te 5 Brigade o te Topuni Matua, he pēnei; 239
11 nga hoariri i mate, 129 nga mea i taotū, 100 i mauhere. Tokorua nga
12 Maori i hinga, tokoiwa nga mea i taotū. Ko nga mauhere Tiamana no
13 tētahi o nga Ope Panzer, āhua hinapouri tonu ētahi o nga Maori no
14 to ratou rongona i runga i nga radio British e kī ana; kotahi rau nga
15 Itariana i hopukina e te New Zealand Division. Ehara i te mea i
16 whakaaro nga Maori he koretake nga Itariana hei hoia, engari kāre
17 kē nga Itariana i rata ki te tū hei hoa whawhai mo nga Tiamana.

18 I te atapo o te 4 o Tihema ka hoki atu te Battalion ki nga whare moe
19 o Sollum. Ahiahi po rawa atu, kua tae katoa a C Company ki runga ki
20 te pae maunga. I taua po tonu, ka tae ake te C Company Lieutenant
21 a Hone (John) Green, a 2nd Lieutenant Jim Tuhiwai, me te tekau hoia
22 hei whakakapi i to ratou nui. Tahuri tonu atu a Green me ētahi o nga
23 hoia o te C Company ki te whakahoki mai i te tinana o Captain Tureia
24 i te whenua kore tangata nei. He whanaunga katoa ēnei hoia no
25 Captain Tureia, ko te mahi ma ratou ko ōna whanaunga, he whakapai
26 i tētahi wāhi hei takotoranga mo to ratou whanaunga. Tekau ra i
27 muri mai, ka hinga hoki a Green.

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 I te 7 o Tihema, ka puta ake he rōpū āpiha hei whakakīki i nga
2 tūranga o te 5 Brigade Topuni Matua. I tae ake a Humphrey Dyer kua
3 eke nei hei Lieutenant Colonel hei kairiwhi mo Tiwi Love i taotū, ki te
4 whakahaere i te Battalion. Ko Dyer hoki te āpiha āwhina i a Dittmer,
5 i tonoa ra a ia i te topuni (LOB) ki te upoko o te Battalion ki te mura o
6 te ahi. No te kitenga o nga kaiwhakahaere e kore a Dittmer e hoki
7 mai, kātahi ka tīkina atu ko Dyer kia hoki mai ki te Battalion. I taua
8 po tonu ka tae mai te rongo korero kua uru mai a Japan ki roto ki te
9 whawhai, na ratou hoki i tukutuku ētahi bombs ki runga ki nga waka
10 moana Amerikana i Pearl Harbour.

11 Kei te whai tonu atu te 8th Army ki te tuki i te rōpū a Rommel i a
12 ratou e hoki whakamuri ana ki te takiwa o Gazala, ki te taha hauāuru
13 o Tobruk. I puta mai te whakahau kia hono atu te Battalion i tēnei
14 whāinga i a Rommel ki Sidi Aziez. I te toru karaka i te ata ka takahi
15 ratou ma raro. Kei te pupuhi te hau, kei te rere hoki te puehu. Ka
16 hoki nga mahara o Tautuhi Sadlier, ko ia anei hoki tētahi o nga
17 kaiārahi o tētahi o nga Platoons o C Company. Kei raro tonu ratou e
18 haere ana ka timata te puta o te mārāma. Natemea ehara a ia i te
19 āpiha, tahuri mai āna tangata he pāpā nei ētahi nōna, ki te tohetohe
20 ki a ia notemea kei te rūhā haere ratou.

21 *Kāti ko aku tāngata, e tama, ko nga tāngata kaitā o Ngati Porou nei-*
22 *ko Manuhou [Paringatai], ko Nagman [Iharaira]Puketapu, ko Wīwī*
23 *Teneti, he tangata kaitā katoa. Koira, ka korero atu au ka korero tō,*
24 *kāre e whakarongo, ne. Ka homai kē ki te patu i au. Ka mea mai ki*
25 *au, 'E tama, no whea koe? He aha tou mana? Kāre ou pipi.' Kiia atu*
26 *au, 'Auatu, hoatu.' 'Nevermind, go on.'*

27 **Wharangī 193**

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 Ka ngēngē ratou ka noho ratou ki raro, kātahi ra ka mahue haere te
2 platoon ki muri o te Battalion. Papahu ana te nekenga atu o Dyer ki
3 a Sadlier, puehu katoa nga wāhi katoa:

4 *‘Ko wai te kaiwhakahaere o tēnei mahi?’ ‘Ka whakautu atu ahau, ‘Ko*
5 *au Sir.’ Ko au te kaiwhakahaere.’Ka neke mai a ia ki mua i ahau.*
6 *Kātahi ka rarautia mai e ia aku kākahu i taku porokaki nei-he pono*
7 *tēnei korero – ka hīkina whakarungatia ahau e ia. Anei tana korero ki*
8 *ahau, ‘He aha katoa te tikanga o ēnei mahi?’ Anei taku whakautu,*
9 *‘Korero atu ki nga hoia, kāre hoki ratou e whakarongo ki ahau.’ Ka*
10 *titiro hāngai mai ia ki ahau me te korero, ‘He aha te tikanga o to*
11 *korero?’ Ka whakamārama atu ahau, ‘Kāre he mana Sir, kāre ratou e*
12 *whakarongo ki ahau notemea he hoia kutakuta noa iho ahau.’*

13 *‘Who’s in charge of this job?’ I replied, ‘I am Sir, I’m in charge.’ He came up to me and*
14 *clutching my throat – this is true - he hoisted me up. He said to me, ‘What the hell do you*
15 *think you’re doing?’ I said to him, ‘You tell that to the men, they wont listen to me.’ He*
16 *looked at me and said, ‘What do you mean?’ I explained, ‘No authority, sir ...They wont listen*
17 *to me because I’m a private.’*

18 Na ēnei korero, ka tahuri a Dyer ki te kohete i nga hoia me te korero
19 atu ki a ratou e whakatū ana a ia ko Sadlier hei rangatira mo ratou.

20 I te atapo tonu, ka tae ratou ki te pekanga huarahi ki Sidi Aziez. I
21 reira te rua o nga Battalions o te 5 Brigade e tatari ana. Te taenga
22 mai o nga waka katoa, ka timata ratou ki te ahua atu ki Si Bu Amid, he
23 taone tekau ma whitu te tawhiti i Tobruk. I to ratou taenga ki Via
24 Balbia, ka huri nga kaitaraiwa mai i te haere korara ki te haere
25 rarangi kotahi. Pēnei tonu te haere o nga waka. Kāre i roa o to ratou
26 wehenga atu, ka mate tētahi o nga kaitaraiwa a Raukura Ngatoro o
27 Te Araroa. Ko ia te kaitaraiwa o tētahi o nga waka o D Company i
28 huripoki i te huarahi.

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 He roa tonu ratou e tatari ana i Si Bu Amid, mo nga ota mo te neke
2 whakamua mai i te Topuni Matua. Ka mau kē te wehi o te karawhiu
3 a Tawhirimatea. Ko te mahi a nga hoia he whakaruru i nga hau
4 makariri me nga hau marangai. Kua tū nei a Charles Bennett hei
5 Kāpene Whakahaere i te C Company, nāna i whakarite ētahi
6 āhuatanga hou mo te Company. Ka tū hoki a Te Whitu hei
7 kaitautoko, hei kaitaraiwa mōna.

8 Ko te kawa hoia me ōna āpiha i whai kia kotahi te iwi mo nga hoia,
9 engari, na te korekore tonu pea, kaore he āpiha o te Tairawhiti i
10 wātea hei āpiha whakahaere. Natemea no tētahi iwi kē noa atu a
11 Captain Bennett, kāre i tino rata ratou ki a ia hei āpiha matua mo C
12 Company.

13 **Nga Whakaahua Page 193** Kei te hekeheke nga hoia o C Company i te rori
14 peka i Sidi Azeiz.

15 Anei nga whakaaro o Dyer mo te aituā i mate ai a Raukura Ngatoro. Te taenga
16 o nga taraka ki te huarahi kua oti te hīra, ka timata ratou ki te haere whawhai
17 atu kia mau ai te upoko o te Ope Taraka ... Na te āpiha whakahaere waka i mua
18 i whakatū nga waka i te upoko o te Ope Waka. Ohorere ana te tūtū mai o nga
19 waka o mua, kāre hoki he tohu i puta ki nga taraka o muri e whai atu ana.
20 Kātahi ka tukia nga taraka, nga motoka me nga waka kawē pū, tētahi ki tētahi.

Wharangi 194

22 Anei te whakamārama a Sadlier; 'Pērā tō hoki a Ngati Porou. Kāre e
23 pirangi ma wētahi atu āpiha e pāhi haere i a ratou. Ka kino hoki.'
24 Otira, hihiri ana te wairua o nga tāngata o te C Company i te taenga
25 mai o te Canteen Truck a Te Rau Aroha.

26 *I te ahiahi kua tau mai te makariri ki runga ki a ratou, a, kei te*
27 *tūngawiri o ratou tinana i te āhua o te rangi. Kei te pēnei tonu te*
28 *āhua o nga hoia, ka puta ake te Y.M.C.A. me te Patriotic Mobile*

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 *Canteen arā Te Rau Aroha, te taonga i kohatia mai e nga tamariki*
2 *Maori o nga kura Maori hei āwhina, hei tautoko i nga Hoia Maori o*
3 *te Battalion.’ Auē, horohoro ana te korokoro, ka puta hoki te wairua*
4 *aroha i taku panuitanga nga tuhituhi i runga i te waka nei. Hiahia*
5 *katoa te whakaminenga ki te tuku roimata.*

6 *‘In the afternoon while everyone was feeling cold and miserable what should arrive upon the*
7 *scene but the Y.M.C.A. and Patriotic Mobile canteen, the one given by the Maori children.*
8 *Gosh I did a swallow or two when I read the inscription upon it, in fact everyone of us felt like*
9 *shedding a few tears.’*

10 No te taenga o te taraka ki Baggush i Ihipa, ka whakaaro a Henry
11 Shove te rangatira o te Y.M.C.A, he mea pai tonu kia kite nga hoia o
12 te Maori Battalion i te koha a nga tamariki o nga kura Maori i te wa
13 tonu i a ratou i te mura o te ahi. Na te hui i waenganui i a Shove, i a
14 Colonel Dittmer ratou ko Charlie E. Bennett i whakatau tēnei haere
15 mo Te Rau Aroha ki Lybia. I tuari haeretia ētahi tīni tupeka, keke, me
16 nga tiakarete ma ia hoia.

17 TE MAHI TOHETOHE I GAZALA

18 Ka tau te pouri, ka tūtū mai anō nga taraka mo te haere. I te toru
19 karaka i te ata, i te 11 o Tihema, ka timata te Battalion ki te neke
20 whakamua ki Acroma. Koinei te timatanga o te tukinga whakamua
21 mo te rima ra ki te takiwa o te hauāuru hei haeretanga atu mo ratou
22 mo te 5 Brigade ki Gazala. I a ratou e ahu atu ana, he whawhai te
23 mahi. Ko te pakanga tuatahi, ki nga Itariana i muri e haere atu ana.
24 Tini mano nga mauhere hoariri i hopukina. Ko nga aituā, 145 i
25 taotū, 36 i hemo. Ko te Maori Battalion kei roto tonu i te
26 mātotorutanga o te pakanga i Acroma me te haere whakamua hoki o
27 nga mahi whawhai a te 5 Brigade.

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 Tekau maero te tawhiti ki tētahi maunga i Sidi Mgherreb. Ka tata
2 haere atu na Bren Carriers me nga waka ki Mgherreb, ka timata te
3 tikotiko mai o nga matā a nga Itariana ki runga ki nga waka. Ko A rāua
4 ko C Company i mua e haere ana. (Ko Ben Porter rāua ko Charles
5 Bennett) nga āpiha whakahaere.

6 Wharangi 195

7 Na nga āpiha nei i whakarite kia kua ratou e hoki whakamuri. Kia
8 kamakama ta ratou ahu whakamua kia tata atu ratou ki raro ki nga
9 pū a te hoariri. No te kitenga o nga hoariri e nga taraka kī tonu i te
10 Maori e umere haere atu ana, ka wiriwiri o ratou papa notemea
11 kaore ratou i whai taima ki te whakatikatika i a ratou pū. Rangirua
12 ana nga mahara o nga hoariri - notemea kātahi anō ratou ka kite i te
13 hoariri e tuki whakamua ana i runga i o ratou taraka – kore rawa
14 ratou i mohio me aha ratou. Te hokinga mahara o nga whakaaro o
15 Rangi Royal, ‘Ka rewa te haki mā, ka heke anō te haki mā, ehia kē nga
16 piki, heke o te haki, kātahi anō ka mau te tū whakarunga.’

17 He maha tonu nga hoariri i mauherehere i taua ahiahi. No te
18 kautetanga i nga mauhere, 1,000 to ratou nui, a, 36 o ēnei he āpiha.
19 Tokorima nga hoia o te Battalion i mate, tekau ma tahi nga mea i
20 taotū. Ko George Hooper o Te Araroa tētahi o nga tūpāpāku. Ko
21 nga taotū, ko Kohi Delamere, ko Mohi Korau, ko Pine Totoro, ko
22 Marama Paraone, ratou ko Hata Ranapia – no 13 Platoon katoa
23 ratou. Anei nga tuhituhi a Takataka Koopu ki ōna mātua i Omaio:
24 ‘Torutoru noa iho matou i taotū, tae atu hoki ki a Kohi, tino taumaha
25 nei ana taotū. No to matou hokinga mai, ka rongu matou i mate ia i
26 te hohipera.’

27 Koa katoa nga hoia Itariana i to ratou whiwhinga i te kai me te wai
28 notemea he iti noa iho ēnei mea i a ratou. Na tētahi o nga mauhere

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 āpiha i akona mai i Ingarangi te korero ki a Padre Harawira, kore
 2 rawa i marama ki a ia te take i tuki pēnei ai nga Maori i tēnei
 3 pakanga. Kāre a Padre i whāki atu i ōna ake whakaaro ko te tuki
 4 porangi a nga Maori, he tuki mohio kē ki te kokiri atu ki te hoariri.
 5 Anei kē te kawa a te Maori i roto i ēnei tuāhua; Ka tū te ihiihi! Ka tū
 6 te wanawana! Rere ana te wehiwehi! Pēnei tonu te tuki a te
 7 Battalion i Crete i nga wa i tūtū mai nga Tiamana ki te aukati i a
 8 ratou.

9 Miharo ana te āpiha nei mo te manaaki a nga hoia Maori i a ratou.
 10 Anei te korero a Harawira ki a Ngata mo nga kupu a te āpiha Itariana
 11 mo te pai o te manaaki a nga Maori i a ia me ana hoia:

12 *E Api, tino pai nga tamariki nei ki a ratou herehere. Hikareti noa, wai,*
 13 *kai, hāngai rawa tērā kupu ra – Ki te matekai tou hoariri whāngaia, ki*
 14 *te matewai whakaunumia.*

15 Korekore te putanga mai o te rererangi i te wa i Ripia nga hoia Maori.
 16 Otira, i te ata tonu o muri mai, ka puta ake nga rererangi Tiamana
 17 Stukas, ki te tiko mai i a ratou matā ki te rohe o te Battalion. Ko Chris
 18 Whitehead o Tikapa rāua ko te Pakeha mahi mīhini o te Battalion a
 19 Sergeant Chris Turnbull o Tūranga i taotū. E hoki mai ana nga stukas
 20 nei engari, na nga rererangi e rua o te British ratou i whaiwhai, i
 21 puhipuhi. E toru rawa i hinga. E ai ki te Maori Battalion, kua ea te
 22 nama a te R.A.F. mo te pakanga i Crete.

NGA ĀPIHA O TE C COMPANY

24	OC	Capt Charles Bennett
25	13 Platoon	Lt Hone (John) Green
26	14 Platoon	2/Lt Hati Rangiuia
27	15 Platoon	2/Lt Jim Tuhiwai

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 **Whakaahua Page 194:** Ko te waka o Te Rau Aroha me nga tohu hakihiaki o te
2 tukungia o nga matā o nga pakanga. Na nga tamariki o nga kura Maori o
3 Aotearoa i koha tēnei waka hei tautoko i nga whawhai a te Maori Battalion i te
4 pakanga Tuarua o te Ao.

5 **Whakaahua page 195 :** Nga Maori katakata i Gazala i te marama o Tihema i te
6 tau 1941. Nga hoia tokorua i te taha matau ko Sergeant Putu Poutu no
7 Wharekahika rāua ko Chris Whitehead no Tikapa.

8 **Wharangi 196**

9 **KO NGA WHAKATAU KIA TUKUNA TE HŌNORE**
10 **VICTORIA CROSS KI WĒTAHI HOIA**

11 I te ahiahi o te 13 o Tihema, ka tahuri te Battalion ki te pakanga ki
12 Point 181. Tekau ma rua maero te tawhiti o tēnei kokiri. He whenua
13 teitei he rite ki te hū hoiho te āhua o runga o te pae maunga. No te
14 aukatinga i a ratou e te hoariri ma a ratou pū nui, me nga pū mīhini,
15 ka haere te whakahau a Dyer me taapapa ratou ki roto ki nga rua kia
16 tae rawa mai te Ope Hoia mau pū nui hei āwhina. I te ata tonu o te
17 ra o muri mai, ka tae mai te wha o nga Ope Hoia kawē pū nui me a
18 ratou bombs ki te pakanga ki nga Itariana. Ko ta ratou mahi he
19 kurukuru i nga hand grenades ki roto ki nga rua o nga pū nui me te
20 whai atu hoki o nga pēneti hei oka i nga hoariri tohetohe. Tekau ma
21 rua putu te hōhonu o ētahi o nga rua, he pohatu hoki kua
22 whakapipitia ki nga pakitara. Engari, wetiweti ana te whakaruke a
23 nga Maori i a ratou. 382 nga mauhere i hopukina, a, 18 nga āpiha i
24 roto i tēnei rōpū. Anei te tuhituhi a Padre Harawira e kī ana, ‘he tino
25 toa, he tino mātau hoki ēnei tāngata ki nga piki me nga heke o tēnei
26 mea a te whawhai. ‘ Ko nga hinganga a te Battalion, e 3 i mate, 27 i
27 taotū. Tētahi o nga hoia i mate ko Terepu Ruki, no te Aitanga a
28 Mahaki. Ko Joss Carroll no Manutuke te mea i taotū.

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 Ko tētahi mahi miharo a tētahi hoia toa i puta mai i te pakanga i Point
2 181 ko te haerenga o Charlie Shelford ki te whakaweto i tētahi pū
3 mīhini e whakaruke ana i a ratou. Ahakoa e toru kē nga taotū i pa
4 mai ki a ia, kua puta noa atu te māia, te tohetohe, me te upoko mārō
5 o Charlie i a ratou e pakanga ana i Greece me Crete. ‘Kāre tērā mea a
6 te matakū i uru ki roto i a ia.’ Tino miharo katoa āna mahi whawhai i
7 Crete, a, nāna hoki a A.C. Hulme i āwhina i te wā i whakawhiwhia te
8 haihana o te 23 Battalion ki te hōnore nui o te Victoria Cross. I te
9 takiwa o Menastir, tere tonu tana āwhina i te Company Commander i
10 a Jim Matehaere a, i konei i Point 181, tino kite a Rangī Logan i te
11 kaha me te toa o tēnei tangata ki te whawhai. Kāre i wareware i a ia
12 nga mahi a Shelford.

13 No te hokinga mai o D Company ki Baggush, ka whakaingoatia e te
14 Ngati Kahungunu Commander nei a Charlie Shelford kia
15 whakawhiwhia ki te hōnore nui a te Victoria Cross. Engari, na nga
16 āpiha o runga atu i whakaheke kia whakawhiwhia ki te Distinguished
17 Conduct Medal. Ko te DCM he hōnore nui notemea ko te tuarua
18 tēnei o te whakawhiwhinga o tēnei hōnore ki tētahi hoia o te
19 Battalion – ko te RSM a Ace Wood i whakawhiwhi tuatahitia mo āna
20 mahi hoia toa i Greece me Crete. He mahi tauhou tēnei ki te hoia i
21 roto i nga peka katoa o te Battalion.

22 **Whakaahua page 196:** Ko nga mauhere Itariana e whiuwhiu haeretia ana ki te
23 Topuni Matua o te Battalion.

Wharangi 197

25 Kore rawa a Logan rāua ko Matehaere i whakapono i te take i
26 whakahekengia ta rāua whakatau mo Charlie. Ko te korero a Logan,
27 ‘Ko ia te tangata tino toa katoa o te Battalion, a, e tika ana hoki kia
28 whakanuia a ia i nga hōnore teitei pēnei i te Victoria Cross.’ He nui

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 noa atu nga kupu hōnore whakaingoa i a ia mo tana taha toa ki nga
2 mahi whawhai.

3 I te wa i te whawhai i Point 181, ka piri mai tētahi Rōpū Porihi
4 (Polish) ki te taha o te Battalion. I pōhēhē ratou he hoariri kē nga
5 hoia Maori kātahi ka hopuhia hei mauhere. I nga wiki o muri mai, i a
6 ratou e whaiwhai haere atu ana i nga hoariri, ka tahuri nga Maori ki
7 te hūrapa i nga toenga kākahu me nga pū a te Rōpū Porihi nei hei
8 taonga ma ratou. He maha tonu nga wiki e pēnei ana ta ratou haere.
9 Anei hoki nga whakaaro a Iver Whakarau mo tēnei tuāhua:

10 *I whakaaro nga [Porihi] he Itariana kē ratou na o ratou kākahu hoki.*
11 *Anō nei he hoia paiporo kē ratou. Tae atu ki a ratou pū, no nga*
12 *hoariri kē. Metemea nei ko matou te tino Battalion whai rawa e mau*
13 *ana i nga pū mīhini, nga pū nui, nga taraka, nga motoka, me nga*
14 *motopaika katoa o te hoariri.'*

15 *[The Poles] thought they were Ities on account of the clothes they were wearing; sure had a*
16 *piebald army I must say, even had enemy weapons. In fact we were the best-equipped*
17 *Battalion of the lot especially with enemy machine guns, heavy guns and trucks, cars and*
18 *bikes, etc.*

19 He nui tonu nga āpiha i taotū i tēnei pakanga, ko Rangi Royal rāua ko
20 Don Stewart o te B Company, ko Waipaina Awarau o te C Company: i
21 tonohia ratou kia hono atu ki te Ope Taua o Te Arawa rāua ko
22 Mataatua kia riro ki a ratou te mana whakahaere o te 11 Platoon.
23 I wetehia mai a Pine Taiapa i tana Rōpū Pioneer kia hono atu a ia ki te
24 C Company.

25 MANAAKI MAUHERE

26 Na Lieutenant Green i whakatau kia riro ma nga hoia e rua, a Natana
27 Te Whitu rāua ko Hemiona (Jim) Taewa no Makarika, kaore i mamao
28 atu i Ruatoria, te mahi ārahi i te 300 mauhere ki te waero o te

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 Battalion. I rarautia e Taewa tētahi raiwhara a, ko te tangata toa nei
2 a Te Whitu, i rarau i tētahi pū tametame. I tāpae atu a Green i tana
3 compass ki te tokorua nei kei heipu rāua ki te ngaro. Kaore rawa atu
4 a Te Whitu e mohio ki te whakamahi i te compass. Kāre hoki a ia i
5 pirangi ki te ako. Otira, ka tahuri tonu atu a Green ki te tohutohu i a
6 ia. Kei te tū whakatoī tonu taua hoia:

7 *‘Mohio koe he aha tenei?’ ‘Kāre au te mohio. He aha tēnā?’ ‘Koinei*
8 *te mea e kī ana te Pakeha he compass. Ma tēnei e whakahoki mai.’*
9 *‘Ne? He aha, me korero atu ki a ia me pehea te whakahoki?’ ‘Ka mea*
10 *mai ki au, ‘Koina to mate. Kaha nōhou ki te hīanga. Kei te āta korero*
11 *tika tonu atu ki a koe, ka mutu, ka whakahoki pērā kē mai koe. Na*
12 *kona koe i makaia kia haere ki te mau [i nga herehere].’*

13 Ka haere te tokorua hoia nei ki te ārahi haere i nga mauhere me te
14 mau haere anō hoki i tētahi kurī na Dave Babbington. Ko nga
15 tohutohu a Green ki te tokorua nei, me whai tonu rāua i te waea mo
16 nga telephone i runga i te whenua e takoto ana. Anei te maumahara
17 a Te Whitu:

18 *‘Mau haere tonu te telephone line. E ta, te taenga atu ki tētahi wāhi,*
19 *kei te haere pērā kē tētahi wāhi o te raina, kei te haere pēnei kē*
20 *tētahi. Kua kore au e mohio me haere matou ki whea. Mea atu ki*
21 *taku hoa, ‘Kei te mohio ano koe me pehea te haere inaianei?’ Ko*
22 *tēwhea o nga mea nei te āhua pai? Tēnei taha, ko tērā ranei?’ Mea*
23 *atu au, ‘Me hāwhe. Māhau tērā e mau.’*

24 **Whakaahua page 198:** He nui nga kurī i mauria e te Maori Battalion. I kitea e
25 Natana Te Whitu tētahi i roto i te koti nui o te hoia Itariana tūpāpaku. I tapaina
26 e ia ko Būbū hei ingoa mōna. No muri ka tukuna e ōna hoa te taitara hōnora o
27 te Colonel ki runga ki a ia. I manaakitia e nga hoia a Colonel Būbū i Maadi, a, i
28 te mutunga o te whawhai ka whakahoki hunatia mai e Japan Ruru ki Aotearoa.
29 Kei te urupa o Te Karaka a Būbū e tapuke ana, no reira hoki a Ruru.

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 **Wharangi 198**

2 *Mea mai ia ki au, 'No, no, no! Me haere tahi tonu tāua. Kia hemo*
3 *tahi ai tāua.'*

4 I whai kē rāua i te huarahi i waenganui i nga waea nei. Ka haere te
5 wa, ka mau atu i a ratou te rua o nga taraka e tū ana i te huarahi. Na
6 te pouri, kāre e taea e ratou te pānui i nga korero o nga Number
7 Plates. Kei te matakū hoki ratou ki te whakakā māti kei kitea mai
8 ratou i nga hoariri, kei pakū hoki nga pū. Na rāua i whakahau ētahi o
9 nga mauhere kia hīkina te kanawehi o te taraka. Miharo ana te
10 tokorua o nga kaitaraiwa taraka i to rāua rongona i nga Maori e
11 korero Pakeha ana; kei muri hoki rāua i te taraka e moe ana. 'E Kiwi
12 ma, tēnā kōrua, kei te koa katoa māua ki te kite i a kōrua.' Tahuri
13 tonu atu ratou ki te tangi, ki te awhi, me te hongihoki i nga hoia nei
14 notemea i ngaro rāua, ka whakaaro rāua kia tū ki te whakatā, kia
15 awatea rānō kātahi ka haere. I whakaae atu a Te Whitu rāua ko
16 Taewa ki te noho ki o rāua taha kia awatea rānō, engari i whakarite
17 ratou kia riro ma te tokorua taraiwa nei e tiaki nga mauhere.

18 I a ratou e whakatata atu ana ki te C Company, ka kite atu a Te Whitu
19 rāua ko Taewa kei te karawhiutia ratou e nga matā a te hoariri. Tere
20 tonu ta ratou peke ki roto ki nga rua pāpaku kei heipu nga matā te
21 wepu mai i a ratou;

22 *Ka mea mai taku hoa ki au, 'Kāre e tino pai i roto nei, tau mai te shell*
23 *ki konei hemo tonu atu tāua.'* *Mea atu au ki a ia, 'Ka pai ra. Ka mutu*
24 *te raruraru.'* *Kua mea mai ia, 'Ki a koe pea. Kāre te pai ki au, kei te*
25 *pirangi tonu au ki te hoki ki te kainga.'* *Takoto atu au ki runga i ōna*
26 *waewae, he aha ra, ka moe. I reira tonu au e moe ana ka rongu au e*
27 *whanawhana ana taku hoa. Taku ohonga atu koira te mea i mau i*
28 *au. Kei te kanga taku hoa, 'F...B... kua motu taku ringa.'*

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 I pakū mai tētahi matā i kō tonu atu, a, na te kongakonga i tīhore te
2 ringaringa o Taewa, pakaru tonu atu i raro atu o te whatianga,
3 haehae katoa ki te kāwiritanga o te ringa. Tata kē te ringa ki te
4 makere atu ki raro, he paku kiri noa iho kei te pupuri. I inoi atu a
5 Taewa ki a Te Whitu kia tapahia tana ringa kia makere atu:

6 Wharangi 199

7 *Te hekenga o te pēneti ka tapahi kē he wāhi kē no atu. Kei te mea*
8 *mai, 'E ta. Arā kē, kei raro ra. Kei te wiriwiri hoki ra te pēneti. Kurua*
9 *e au taku pēneti ki raro, hopuna e ia tana ringa – tākiria e ia tana*
10 *ringa, motu mai te kiri. Ka mea mai ia ki au, 'Ringaringa mai ki a*
11 *Jimmy Taewa – hooray.' Tōna ringa kē i homai, kua motu kē i ahau*
12 *tana ringa ... Ko wau kei reira e heke ana te wai i aku whatu, e tangi*
13 *ana. Mea atu au ki a ia, 'Kāti ra, kia tau te rangimarie ki a koe. Ko*
14 *koe kua tae.' I hiahia a ia ki te hoki ki te kainga. 'Ae marika – kei i au*
15 *te tohu inaianei ki te hoki ki te kainga.' Mea atu au, 'Tērā pea ka kite*
16 *ano ahau i a koe.' [Te whakautu a Taewa], 'Ka tutuki pea tēnā.' 'Oh*
17 *well, good luck to you, ko koe kua tae.' He wanted to go home. 'Oh*
18 *yes – I got the proof now to go home.' Mea atu au, 'Maybe I'll see*
19 *you again.' [Taewa said], 'I hope we do.'*

20 Otira, i hoki mai te tokorua nei ki Aotearoa i muri o te whawhai.

21 HE RANGI POURI

22 I te rangi o te 15 Tihema i te tau 1941, kei te whakareri te Battalion i
23 a ratou mo te tuki nui i te hoariri i te awatea. I taua wa tonu kei te
24 whakaruke mai nga matā o te hoariri ki te 13 Platoon. A, ka hāngai
25 tonu tētahi o nga matā ki runga ki a Lieutenant John Green i a ia i
26 roto i tana rua. Mate tonu atu a ia me ētahi atu o ratou. Ko nga mea
27 i mate o te 13 Platoon, ko Joe Atkins, ko Charles Fox, ko John
28 Manuel, ko John Perrett, ko Iharaira Puketapu ratou ko Matiu Scott.

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 Ko Second Lieutenant Pine Taiapa, ko Lance-Corporal Rangi
2 Henderson, ko Moana Katae, ratou ko John (Bunt) Reid i taotū i te
3 pakūtanga. Na te taumaha o nga taotū i runga i a Bunt Reid, ka
4 whakahokia mai a ia ki Aotearoa. He parekura nui tēnei i tau mai ki
5 runga ki a Ngati Porou – kore rawa tētahi kainga mai i Tikitiki ki
6 Wharekahika i mahue i te ngau a te aitua nei.

7 Ahakoa te ngau a te mamae me te pouri o te ngakau mo tēnei
8 parekura nui, mārō tonu te tū a nga hoia ki te hūpeke atu ki roto ki te
9 pakanga. Muimui ana ta ratou hūpeke atu ki Point 152 me te tuki
10 whakamua atu ma roto tonu i nga hoariri Itariana. Ko nga raiwhara
11 mau pēneti kei te piupiu whakarungatia hei whakatumatuma i te
12 hoariri. Riro ana te ope 200 mauhere, engari ko te Battalion, 10
13 katoa i mate, a, 39 i taotū.

14 Ko tētahi o nga taotū ko Lieutenant Jack Reedy. Miharo ana tana
15 mahi ārahi i te Rōpū Whawhai Bren. Ko tēnei hoki te pakanga
16 tuatahi mōna.

17 Ko Wātene Pāhau te Company Sergeant Major i whakatūngia hei
18 kaiwhakahaere mo te 13 Platoon i te wa i tonohia a Pine Taiapa ki te
19 hohipera. I whakawhiwhia a ia ki te hōnore Military Medal mo tana
20 māia ki te ārahi i tana rōpū hoia i taua pakanga.

21 Rikarika katoa te whawhai a te Battalion i muri mai i te wa whakata i
22 nga Barracks i Sollum. Tuatahi ko nga pakanga ki nga Tiamana i
23 Menastir, inaianei kua tahuri ratou ki nga Ope Itariana. Ngaru whati
24 ana te hekenga mai o nga ropu e toru. I turakina katoatia ratou e te
25 Battalion. No te taunga mai o te pouri, ka tahuri te C Company ki te
26 pupuri i te whenua i riro i a ratou hei Topuni Matua. He ana te wāhi i
27 mahia e ratou hei hohipera mo nga tūroro. Ko nga tāngata kawē
28 tūroro ka haere i roto i te pouri ki te kohikohi i nga hoia i taotū. Ko te

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 korero a Natana Te Whitu i a ia e āwhina ana i a ratou, i heipu atu
2 ratou ki runga i ētahi o nga hoia e waiata ana:

3 *‘He wawata tēnei auē, haere mai, mahara mai ano ki au.’ ... Ka*
4 *kapokapo haere aku ringaringa. E ta, i raro kē ia. Kua cover up kē*
5 *ngia. Tōna kanohi noa iho nei e puta mai ana. Hopu atu matou ka*
6 *karia kia puta ki waho ... Autaia, no to matou huritanga i a ia, Oh!*
7 *Taylor Pokai ... Na ka mea mai ki a matou, ‘Kei te pai.’ Mea atu, ‘He*
8 *aha te pai?’ Ka mea mai, ‘Kua haere ki nga tīpuna inaianei.’ Mea*
9 *mai ia, ‘Kua haere inaianei.’ E tankui atu ana ia ki te Atua mo tana*
10 *homaitanga i tēnā wāhanga ki a ia, kia kitea e tētahi o te kainga i*
11 *mua i tōna matenga. Mauria matou i reira. Whakatakotonga atu,*
12 *mate tō atu, hemo tō atu.’*

Wharangi 200**TE MUTUNGA O TE PAKANGA**

15 I te mutunga o te pakanga i Point 152, no te putanga o te awatea, ka
16 kite atu ratou kua hoki whakamuri kē nga hoia Itariana. I mau tō te
17 pupuri a ētahi o nga Rōpū Maori, engari hoki a A Company i tuki
18 whakamua ratou ki te whakangohengohe i te hoariri kia kore ai ratou
19 e tahuri mai ki te whawhai. Kua hoki mai nei a Padre Harawira ki te
20 Rōpū Hoia Echelon B, he nui nga mahi māna. Tokorima nga
21 tūpāpaku nāna i nehu a, ko tētahi o ratou ko Manuhou Paringatai o
22 Te Araroa, i mate mai i ōna taotū.

23 I te ata o te 17 o Tihema, he rerekē te tū nohopuku a te Upoko o te
24 Battalion. Ngarongaro katoa nga waka o te hoariri, natemea i
25 paheke nga Itariana i te po. No te whaitanga o nga Pōrihi (Poles) i a
26 ratou, kore rawa ratou i tata atu. Ngarungaru ana te rerenga mai o
27 nga bombers a nga British i te rangi ki te whakapōrearea i te hokinga
28 a te hoariri. I tahuri a Harawira ki te nehu i nga tūpāpaku tekau, he

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 whanaunga ētahi o ēnei ki a ia no A Company. I roto ratou i te
2 mātotorutanga o te tukina o te Maori Battalion ki Point 152. Ahakoa
3 kāre te kaiārahi i whakahau i a ratou, poka tikanga noa iho ta ratou
4 pekenga mai ki waho o nga rua ki te tuki i te hoariri. Korakora ana te
5 whakaruketanga mai o nga matā ki runga ki nga hoia no te
6 Taitokerau. Ko te nuinga o te rōpū – 10 i mate, 40 i taotū – i tukia kia
7 hinga ki raro.

8 I te wiki o mua atu, e rima rawa nga pakanga i kokiritia e ratou.
9 Mutu ana tētahi pakanga, ka timata anō ratou, mutu ana tēnā, kua
10 timata anō. Pēnei tonu nga pakanga katoa i roto ratou mai i te 23 o
11 Noema. Kaore he mutunga o nga pakanga i te Upoko o Mua. E whai
12 atu ana ratou ki te wa e whakangā ai ratou. Ka mutu te karakia, ka
13 huihui katoa nga Companies, ka whakaeke ki runga ki nga waka ki te
14 whakahoki i a ratou ki tētahi pito teitei ki Point 191. Anei nga
15 tuhinga a Takataka Koopu ki ana mātua, ‘Tino pouri ta matou
16 wehenga atu i taua wāhi, notemea he nui tonu o matou hoa i mahue
17 i nga koraha kirikiri takoto ai, e kore rawa pea e kitea a muri ake nei –
18 ko tō ratou wāhi okiokinga, kei roto noa iho i te wāhi mokemoke, i te
19 wāhi korekore hoki.’

20 E whā rā ratou i Point 191. Ko ta ratou mahi he horohoro i a ratou
21 me a ratou kawenga me te whakatā hoki. I a ratou i reira, ka puta te
22 miharo o nga mahi a nga Companies i roto i ta ratou karakia mihi,
23 karakia poroporoaki ki nga whanaunga me nga hoa i hinga i roto i nga
24 pakanga. Anei nga tuhinga a Iver Whakarau he tangata haere
25 motopaika i waimarie nei ki te puta i ōna kōpikopikotanga i te mura o
26 te ahi:

27 *Ko tēnei te ra tino pouri rawa atu kua tau mai ki runga ki ahau. He*
28 *nui nga tāngata pakari i kite ahau e tuku roimata ana i te wa o te*

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 *kauhau. Tae mai ki ahau kore rawa e taea e ahau te kukuti i aku*
2 *roimata. I waimarie ahau kei runga tonu aku mohiti nui i taku*
3 *mahunga, hutia whakararotia e ahau ēnei ki te whakangaro i aku*
4 *whatu kia kore ahau e kitea mai e tangi ana.*

5 *I think that was my saddest day I ever experienced in my life. Saw the hardest of men shed*
6 *tears during the sermon, in fact I couldn't hold back myself. Happened to be wearing a pair*
7 *of goggles, so I just pulled them over my eyes so no one could see me.*

8 Tekau marama i muri mai, ka tū anō he karakia maumahara mo te
9 Despatch Rider nei i hinga i te taha o ētahi atu hoia i Miteiriya Ridge.
10 I te 21 o Tihema, ka tae mai tētahi Rōpū Āpiha ki Point 191 ki te
11 āwhina i nga Companies. Ko tētahi o ratou ko Reta Keiha kua tū nei
12 hei Kāpene, kua riro nei i a ia te mana whakahaere o C Company mai
13 i a Captain Bennett. Kua whakatūria a Jim Tuhiwai hei Lieutenant,
14 na, ka tū hoki hei āpiha tautoko i a Reta Keiha. He anga noa iho te tū
15 o te Battalion i tēnei wa. I te timatanga hoki o nga mahi whawhai i
16 nga wiki e rima o mua atu, pakari ana te tū a te Battalion. Kātahi
17 anō a Lieutenant Tiwha Bennett ka tae mai hei kaiwhakahaere mo B
18 Company. I whakaputa ia i ōna whakaaro māharahara mo te tū a te
19 Battalion ki a Dyer.

Wharangī 201

21 Anei nga mahara o Rangi Logan:

22 *[520 nga tāngata katoa i roto i te Rōpū Raiwhara]160 noa iho kei te*
23 *toe. I ahau te Company nui katoa o te Battalion. Ko te Ope mo te*
24 *pakanga e tika ana kia 130 nga hoia. Ko taku Company i toe mai e*
25 *54. Ko tētahi atu Company kua taka rawa atu ki te 32. Ko tētahi atu*
26 *[A Company] kua tau rawa atu ki te 26. Ko C Company hoki e 40 a*
27 *ratou hoia. He tino taumaha nga taotū, me nga matenga i tau mai ki*
28 *runga ki a matou ... Ko ahau anake te āpiha tūturu o nga*

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 *kaiwhakahaere matua kei te tū tonu. I tae ake a Tiwha ki te torotoro*
2 *i a matou me tana korero, 'He pakanga nui kei mua tonu i a tatou.*
3 *Uaua ana tēnei kokiri ki a tatou. Me tū mai koe ki taku taha ki te*
4 *tautoko i ahau e haere nei ki te kawē i tēnei take ki te Kānara kia*
5 *kūmea e ia te Battalion ki waho o tēnei, me ētahi atu pakanga kei*
6 *mua i a tatou.' He take tino nui tēnei. Ae. Engari, mārō tonu nga*
7 *whakaaro o Tiwha. Me taku mohio nei, na konei tonu a Tiwha i*
8 *ngaro atu i nga pakanga o muri mai.'*

9 *[Of the 520 men in the rifle companies] we had less than 160 fighting men. I had the biggest*
10 *company left. Remember we go into battle with 130 strength. I was down to 54. Another*
11 *company was 32. Another [A Company] was 26, and C Company was 40 odd. Those are*
12 *heavy, heavy casualties ... I was the only original company commander still mobile. Tiwha*
13 *came around to see us and he says, 'We can't stand any more of this. We can't stand*
14 *another battle. Would you stand behind me? I want to take it to the colonel that he pull the*
15 *Battalion out of any future action.'* Well that's a big thing to do. Oh yes. But Tiwha made
16 *the point and I think that led to Tiwha after that campaign he was no more around.'*

17 He nui nga momo pū a te hoariri i roto i nga ringaringa o te Battalion.
18 I puta mai hoki nga ota kia kawea atu aua taonga ki te Topuni Matua
19 i mua i to ratou wehenga atu. Na Dyer tonu i whakahau kia pupuritia
20 e ōna hoia ētahi o nga pū na tana whakaaro i riro tōtika mai i a ratou,
21 a, tērā pea ka whai mahi ēnei taonga notemea kāre hoki he pū a te
22 Rōpū Tuarua o Aotearoa hei tuki i nga tank a te hoariri. Ahakoa te
23 pono o te whakatau a Dyer, na tēnei mahi tonu i wetehia mai a Dyer i
24 tana tūranga kaiwhakahaere o te Battalion. I pau te ahiahi po o te ra i
25 mua o te Kirihimete i nga hoia o te Battalion i roto i te taone o
26 Tobruk. Ko tēnei hoki te taone i pakanga ratou ki te āwhina, a, i roto
27 tonu ratou i te whenua o Ripia mo te hākari o te Kirihimete. Ahakoa
28 he bully beef me te pihikete nga tino kai o taua hākari, engari na te
29 karakia a Padre Harawira i whakaputa te wairua o te Kirihimete. Mai
30 i reira, ka rere atu nga waka kia whakawhiti atu i te tapa o te koraha i
31 roto i te hau kirikiri taumaha e karawhiu ana, a, tae rawa atu ratou ki

Upoko 9 : TE URUTANGA MAI O TE WEHI Second Libyan Campaign

1 te Topuni Matua i Baggush i te 29 o Tihema. Ko te mutunga tēnei o
2 te Pakanga Tuarua i Ripia.

3 **Whakaahua page 201:** Ko nga rua Itariana ēnei i riro i te Maori Battalion i te
4 takiwa o Point 181, i Gazala, i Ripia. Ko nga rua tūpāpaku tuatahi ēnei o Lt.
5 John Green (mauī) rāua ko Pte John Manuel. Na te matā pakū rāua i turaki , a,
6 i tāpuketia rāua i te wāhi i hinga rāua.

TAUURU